

SATANS VUISTSLAGEN

Traktaat over de inwerping van Godslasterlijke gedachten,
zowel tot noodzakelijk onderricht als tot vertroosting
van vele treurigen te Sion

Door

SIMON OOMIUS

Dienaar des Goddelijken Woords

te

Purmerlandt

Getrouw overgezet in de hedendaagse spelling door
J. VAN DER HAAR
Hervormd predikant te Houten (U.)

Naar de 2e druk van 1663,
Tot Amsterdam,
Bij Samuël Bernardt,
Boeckverkoper in de nieuwe Lely-straet
in de twee gekroonde Spatten, kl. 80

INHOUD

1. Opdracht
 2. Aan de lezer
 3. Gedicht
 4. Inleiding
-
- I. Over de macht van de duivel, om op onze geest in te werken
 - II. De inhoud van deze inwerpingen, en hoe moeilijk zij Gods kinderen vallen; en in dit alles: des duivels bedoeling
 - III. De redenen waarom God Zijn kinderen zo laat kwellen
 - IV. Lering en troost over de kwellingen van de duivel
 1. Waarom God Zijn kinderen met deze duivelse gedachten laat kwellen.
 2. Hoe en door welke tekenen satans inblazingen van 's mensen eigen gedachten te onderscheiden zijn.
 3. Wij zullen troostgronden aan Gods kinderen geven, die door de duivel met boze gedachten gekweld worden.
 4. We zullen aanwijzen, welke geneesmiddelen in deze zaak ten dienste staan.
 5. We zullen tenslotte kenmerken voorstellen, op grond waarvan wij weten kunnen, of wij ons tegen verkeerde gedachten wel van onze plicht kweten, en daardoor van satans wege niet verstrikt werden.

SIMON OOMIUS (Simon, Cornelisz. Ooms), geboren 1628 te Heenvliet, overleden 1706 te Kampen.

Studeerde te Leiden (Trigland), te Utrecht (Voetsius en Hoornbeeck). Op 12 december 1653 te Purmerland bevestigd door Ruardus Clercq. Van 1674 tot 1677 was hij veldprediker.

In 1678 vertrokken naar Kampen waar hij in de Broerekerk werd bevestigd en daar als predikant gestaan heeft tot aan zijn dood. Oomius heeft 54 jaar het Woord mogen bedienen.

In de voorrede van zijn werk 'Twee dissertatiën van het eerste Pascha' schrijft hij: "Ick hebbe dan, door de genade des Heeren gesterckt synde, uitgegeven in den jare ... en dan volgt een lijst met 35 uitgaven van 1656-1707." Deze zijn opgenomen in het documentatieblad 'Nadere Reformatie' 1e jaargang nr. 2 1977.

Enkele van zijn werken zijn: 'Besturing der gedachten', 1660; 'Het weenen der Tortelduive' 1660; 'Satans vuistslagen', 1663; 'Trouwhartige waarschuwingen tegen Hollands ondergang' 1665; 'Troostfontein', 1666; 'Oorlogsbazuin', 2 dln, 1673 en 'Sierlijke kroon en krans des grijzen en goeden ouderdoms', 1707.

Opdracht

aan de Eerwaarde, zeer Godzalige, hooggeleerde, vermaarde Franciscus RIDDERUS, getrouw dienaar van Jezus Christus, in Zijn gemeente te Rotterdam.

Eerwaarde en hooggeleerde man,

Nadat ik onlangs van een reisje, dat ik voor enkele dagen ondernam zowel om de mijnen te versterken, als om mij door mijn familie te laten versterken en te bemoedigen, was thuis gekomen, kwam mij pas uw 'Nuttige Tijd-korter', mij door U.Ed. toegezonden, in handen.

Ofschoon naar ik weet, goede waar zichzelf voldoende aanbeveelt en dat degene die een weergaloos schone parel prijst, ze onteert (naar een bekend Hebreuws gezegde), acht ik mij toch verplicht om met een enkel woord te zeggen, dat ik toen ik het gretig doornam, het precies als al uw vroegere geschriften bevond, d.w.z.: Godzalig, geleerd, goed doorwrocht en bijzonder geschikt voor deze verdorven tijden.

Er zijn er die in vroeger tijd 'Tijdkorters', 'Slaapverdrijvers' en dergelijke beuzelachtige boeken uitgegeven hebben, waarin echter de schrijvers zo schandelijk en verraderlijk handelen en met de tijd omgaan, als Joab met Amasa, en Judas met Christus; en zulks nog met een kus van schijn-besteding en goed gebruik van die schat, welke volgens de Grieken - en dat, niet ten onrechte - onder alle bezittingen de kostelijkste is.

En toch worden deze boeken zo begeerd en gezocht, dat in de grote steden, naar de boekhandelaars verklaren, bijna geen andere boeken verkocht worden dan zulke vodden. Een bewijs, dat de steden van ons Vaderland volgepropt zitten met mensen, die - zoals de bewoners van Athene weleer - hun tijd voor niets anders weten te besteden dan met het lezen van zulke fabels of dwaze en gemene boeken, die Gregorius van Nazianze terecht een 'pest en ondergang van de Kerk' en een 'venijn der waarheid' noemde; en wier auteurs Plato dan ook, onder de naam van 'poëten', verbannen wilde zien uit zijn 'Republiek', omdat hij die openbare leermeesters van ondeugd en ijdelheid, ja opwekkers van vuile lusten en ontuchtige begeerlijkheden achtte te zijn.

Toen Aeneas Sylvius, die later paus geworden is en zichzelf de naam van Pius II gegeven heeft, bemerkte dat hem bij zijn schrijven in zijn jongere jaren bepaalde dingen ontvallen waren, die minder zedig, kuis en betamelijk waren, kreeg hij daarover berouw en probeerde hij een ieder te laten weten, dat hij die boeken als monsterlijke misdachten in een eeuwige vergetelheid wenste begraven te zien. In één van zijn brieven lees ik het volgende: 'Schenkt mij meer geloof als grijsaard dan als jongeman, en acht mij niet hoger als particulier dan als priester'.

In plaats dat nu die ijdelheids-schrijvers ook die gedachte toegedaan waren, zo hebben zij integendeel een wonderlijk behagen in hun werk, omdat zij bemerken dat hun geschriften door zovelen worden gezocht en begeerd.

En zo gaat dan in vervulling, hetgeen Hieronymus Cardanus van het tijdsverlies zeide: 'Ofschoon er geen groter verlies is dan die van de tijd, wordt er echter toch geen verlies minder gedacht'.

Terwijl alle mensen zoveel plegen te klagen over de korthed van de tijd - welke tijd men immers, wanneer ze ons in een bepaald geval wat lang schijnt te vallen, behoorde door te brengen met het doorbladeren van zulke geschriften die gezond voedsel aan de ziel, of althans niet dan een eerbaar vermaak aan het gemoed kunnen bereiden -, daar wordt nu die tijd helaas! door velen, om niet te zeggen: door de meesten, aan zulke

mensen opgedragen, die met opzet schijnen voorgenomen te hebben, om gelegenheid te willen geven zowel tot een beklagenswaardig verlies van 's mensen tijd als ziel.

Ik heb de woorden van die uitnemende man, Caspar van Wallendal, in die aangename en geleerde 'Voorrede' op het door hem vertaalde boek van Guillaume Amesius 'Gevallen der consciëntie' opmerkzaam gelezen, en mijn wens aan de zijne verbonden: "De wereld - zegt Z.Ed. - wordt volgepropt, de ogen en handen der onbedachtzame jeugd worden vervuld met goddeloze en wereldse boeken, waardoor hetgeen kreupel verdraaid, en goede zeden verdorven worden, 1 Kor. 15:33 en Hebr. 12 : 13. Gave God, dat die zwermen die de wereld bijkans verstikken, ten vure gedoemd werden!" (Vgl. Hand. 19 : 19); en dat de aarde vol wetsboeken, en de harten vol kennis en ijver des Heeren waren, gelijk de wateren de zeebodem bedekken, Jes. 11 : 9.

Het eerste punt hebt gij, waardige man, met alle vromen zo gezien en beklaagd, dat ge ook het tweede met alle ernst hebt willen bevorderen. En aangezien ge 'listig' geweest zijt, om met de apostel te spreken, zo hebt ge de mensen gepoogd 'met bedrog te vangen', door hun ook een 'Tijdkorter' ter hand te stellen, maar dan één, die geen andere dan zeer nuttige lessen en leringen bevat, en dat niet slechts uit de Goddelijke, maar ook uit de kerkelijke en wereldlijke Geschiedenissen, die dan door U.Ed. zo kunstig en geleerd tot geestelijke gebruiken worden toegepast, dat ik er mij van verzeker, dat velen - zoal niet allen! - op deze uw éne 'Nuttige Tijdkorter' zo gesteld en verliefd zullen zijn, als ze tevoren op alle 'Onnutte (tijdkorters)' verzot waren.

Immers heb ik mij verplicht gevoeld, om U.Ed. onderdanig te bedanken zowel wegens die dienst, die - naar ik weet - met uw arbeid aan Christus' Kerk ten goede kwam, alsook wegens die stichting en kennis, welke ik verklaar daaruit te hebben ontvangen. Vandaar dat ik mij bewogen gevoelde, om U.Ed. dit Traktaatje toe te sturen, op welks voorhoofd ik uw zo verdienstelijke en hooggeachte naam heb durven te plaatsen. Enerzijds bij wijze van teken van dankbaarheid zowel voor deze laatste, als voor verschillende vroegere onverdiende gunsten; anderzijds om een ieder te laten weten, welke achting ik uw geliefde persoon en uw uitzonderlijke studies toedraag.

Want anders worden mijn geringe geschriftjes, die ik merendeels slechts tot onderricht der eenvoudigen, onder veel beslommingen, in der haast en daarom ook eenvoudig ontworpen heb, noch zo bemind noch zo geacht mijnerzijds, dat ik ze uw gezicht waardig zou keuren.

Zoals oudtijds Lucillius zijn gedichten niet door Persius wenste gelezen te hebben, zo breng ik hetgeen ik schrijf, niet dan met bekommering, schroom, ja schaamte onder de geleerde en zo geoefende ogen van een Ridderus, Hoornbeeck, (de) Witte, Elgersma, Simonides, Borstius of huns gelijken, die door hun uitnemende geschriften zo vermaarde helden in ons Israël.

Ik ken (dank zij 's Heeren genade, wat ook andere afgunstige mensen van mij ten onrechte zouden kunnen denken) mijzelf, en de nauwe engte van mijn geringe verstand. Tevergeefs zou ik proberen om iets, uw ogen waardig, te produceren. Geen geleerden hebben mij als hun leraar nodig, zoals ik ook hen niet nodig heb als lezers van wat ik schrijf, om mijn vrije tijd, op deze mijn (stand)plaats, niet geheel en al onbenut te laten.

Daar ik echter op veelvuldig aanraden van anderen, van voornemen was om dit Traktaatje voor de tweede keer ter perse te laten gaan, was ik van gedachte, dat het aan niemand beter kon worden opgedragen dan aan hem, die - naar ik wist - even bescheiden als geleerd is, en daarom in staat is om de zwakke pogingen van minderen ten goede op te nemen en te ontzien.

Uw 'Apollos', welk boek U.Ed. het liefde mij eens te laten inzien, en waarvan ik mij thans verheug dat het nu eindelijk eens gedrukt zal worden, zal uw naam in hoge achting, verwondering, ja in een eeuwige onsterfelijkheid bij het nageslacht brengen. Hoezeer uw overige geschriften geliefd zijn en begeerd worden, behoef ik hier niet te zeggen. Dat blijkt voldoende uit het feit, dat sommige ervan in korte tijd twee -, ja driemaal moesten herdrukt worden.

Ofschoon dus, waarde man, hetgeen ik U.Ed, hier opdraag maar gering is - omdat ik nu niets anders bij de hand heb -, zo wil ik er echter niet aan twijfelen, of het zal u aangenaam zijn. Ik denk daarbij aan een spreuk van een Persiaanse keizer, Ali: "Het probeersel van een arme is iets groots."

Omhels het gemoed van uw vriend, die - zoals hij nooit ophoudt God vurig te bidden, dat het Hem liefst U.Ed. voor Zijn Kerk te willen sparen -, even hartelijk wenst, dat het u liefst hem met uw vroegere gunst, liefde en - zo nodig! -verdediging in de toekomst te verwaardigen.

Opgesteld in Purmerlandt, de 10de juli 1663.

U.Ed. geheel toegenegen en dienstbereide

Simon Oomius.

Aan de christelijke lezer

Op verzoek van tal van mensen heb ik de moeite genomen om mijn traktaat over de inwerping van godslasterlijke gedachten na te kijken, en op vele plaatsen uitgebreider, andermaal in het licht te doen uitkomen onder de titel van '*Satans vuistslagen*'. Want deze benauwde kwellingen plegen niet slechts door verschillende nieuwere, maar ook door oude Schrijvers in die titel uitgedrukt te worden.

Men denkt wel, dat Paulus om de wegneming van deze lastige inwerpingen tot zijn God zou hebben gebeden in 2 Kor. 12:7v. En naar ik merk worden die tekstwoorden onder de oudvaders door Ephraim de Syriër op deze kwellingen toegepast, nl. in diens traktaat 'Panoplia', of 'Geestelijke wapenrusting', dat hij voor de monniken geschreven heeft; en dat, naast enkele andere traktaten, hem toegeschreven, te vinden is in deel 2 van de 'Bibliotheca Patrum Ascetica', die nu onlangs te Parijs gedrukt is.

Onze bedoeling is, om vele treurende Sions, die op dit punt door de Heere geoefend worden, enerzijds te onderrichten en anderzijds te vertroosten. Dat zijn twee plichten, die door alle christenen behoren in acht genomen te worden, maar vooral door hen, wier werk het is, om meer in het bijzonder met de consciënties der mensen om te gaan.

Achteraan hebben wij een Traktaatje over de 'Eenzaamheid' en 'Eenzame oefeningen der Godzaligheid' gesteld. Welk doel mij al enige tijd voor ogen staat met het uitgeven van dit, alsook van andere geschriften, zal de oordeelkundige lezer kunnen afleiden uit de 'Voorrede', die wij binnenkort - zo God wil - zullen stellen vóór het eerste deel van de boeken mijner 'Onderwijzingen'; welke boeken (als ik mij niet bedrieg) een 'Medulla' of 'Merg' zullen bevatten van de ganse Praktikale Godgeleerdheid, in den bredé, en toch zo kort mogelijk beschreven ten dienste van (in het algemeen) alle ware beoefenaars der Godzaligheid, als (in het bijzonder) van de Nazireeën (= Godgewijden, d.w.z. de predikanten, en vooral: de Kandidaten in de Godgeleerdheid), die zich tot de dienst des Heeren heiligen en voorbereiden.

Wilt dan deze mijn arbeid ten goede ontvangen, en voor mij bij God strijden, in het gebed, om een zegen over mijne studiën en geringe, en toch oprechte en ernstige plichtsbetrachting.

Vaarwel.

**Aan de Eerwaarde, Godzalige, hooggeleerde
Ds. Simon OOMIUS,**
getrouw dienaar van Jezus Christus te Purmerlandt.

Eerwaarde man, wiens roem door 't ruime perk der wolken
de duizend-tong de FAAM, voor 't oor van alle volken
uitdondert, nademaal het bruisend ZUIDER-MEER,
dat tusschen beiden rolt zijn golven op en neer,
ons van elkander scheidt; zo stapt gij met uw boeken
ver' over dal en duin, gij komt uw VRIEND bezoeken
door letterboden. En (dit is uw ned'righeid)
gij vergt mijn zwakke pen, wiens onvermogenheid,
u niet bekend moet zijn, om met een rijm te kronen
het voorhoofd van uw boek; maar 'k zal mijzelf verschonon
en wachten met een kool de stralen van de zon
te teek'nen, en tot een waterrijke bron
een drup te brengen, neen. 't Is nood'loos woorden zoeken,
daar 't werk zichzelve prijst. Die door geleerde boeken
(t merg van veel honderden) die uw begaafd verstand
en onvermoeide vlijt deelt aan het VADERLAND,
vereeuwigen uw NAAM. Ik hoor een rei van helden
hun snaren roeren, en om strijd uw lof vermelden.
Dit doet die brave BORST, de RIDDERLIJKE luit,
de harp van OOSTERWIJK, 't bekorelijk geluid,
van SIMONS schelle lier, weleer gesteld tot treuren
om 't RIJPER ongeval en afgebrande muren.
Hun oordeel stemm' ik toe, hun tonen dreun ik na.
Daarom ziet hier de hand van uwen
WYBINGA.
V.D.M.F.

I. Inleiding.

Onder de veelvuldige bestrijdingen waarmee de duivel de mensen en vooral de gelovigen zo gedurig en zonder ophouden verzoekt, dat Hieronymus wel mocht uitroepen: *O, nooit is er iets veilig voor de duivel!* En na hem Bernardus: *Waarheen ik mij ook keer, er is nergens enige veiligheid, ik vrees zowel dingen die lieflijk als lastig zijn, moeten niet tot de geringste gerekend worden de inwerpen, verwijten, influisteringen, die door hem van buiten af aangevoerd en ingeworpen worden, om de arme mens óf tot het kwade te verleiden óf te kwellen.*

Deze kunnen onderscheiden worden in inwerpen in 's mensen voorstellingsvermogen óf die in zijn verstand.

- De eerste zijn er, wanneer de duivel onmiddellijk op de fantasie én verbeelding van de mens, in wakende of slapende toestand (want de duivel probeert ons steeds te bespringen, Job 7 : 14; 30 : 17: "Gij ontzet mij met dromen en door gezichten verschrikt Gij mij", klaagt Job) vanbinnen op ze inwerkt, en zo middellijkerwijs en bij gevolg op het verstand, voor zover dat over voorstellingen nadenkt.
- De tweede soort (intellectuales, seu mentales, volgens G. Voetius) is er, wanneer de duivel iets onmiddellijk aan het verstand voorstelt of meedeelt, om die mens te bedriegen en tot het kwade te verwekken. Deze worden, in de engere zin van het woord, door de prakticijns¹ 'injectiones', dat wil zeggen: **inwerpen** genoemd. Deze laatste nu zijn of meer algemene of meer bijzondere inwerpen, namelijk van godslastering.
- De *algemene* inwerpen zijn het, waardoor de duivel tot allerlei kwaad opwekt, waarvoor de mens met een vast voornemen en ook zelfs bij de hitte (paroxysmus) der inwerpen een schrik en afkeer gevoelt, en waaraan hij op geen enkele manier zijn toestemming geven wil. Bij voorbeeld, wanneer hij een Godvruchtige influisterde: *word maar een Jood, Turk of Manicheeër, enz.; óf: dood uw zo geliefde ouders, kinderen, vrouw; óf: dood uzelf door de strop of met het zwaard of in het water, enz.* Met deze inwerpen pleegt hij soms hen te kwellen, die meestal van die gruwelijke praktijken de grootst mogelijke afkeer gevoelen. Men dient er wel op te letten, dat van deze inwerpen de aanvechtingen verschillen, om zichzelf van het leven te beroven, die uit de mens zelf - naar aanleiding van een bepaalde moeilijkheid van buiten af, of n.a.v. droefgeestigheid of van een beschuldigend geweten inwendig, of n.a.v. allebei - eerst ontstaat en dan later door de duivel veelal aangewakkerd en gaande gehouden wordt; zoals hierover breder in ons boek over de zelfmoord te lezen is.²
- De *bijzondere* inwerping is er één van godslastering, en wordt in de engere betekenis van het woord duivelse inwerping genoemd, ook wel - en dat vrij vaak - *de geest der godslastering*; en dat vooral onder de schrijvers van de rooms-katholieke kerk, in wier boeken vele en soms wel gewichtige dingen over de inwerpen en godslasteringen te lezen zijn. Want daar hun grove onkunde in geestelijke zaken, gedurige twijfel en veelvuldige bijgelovigheden - die droefgeestigheid en vereenzaming ten gevolge hebben - de deur wijd openen voor

¹ Zij die over praktikale onderwerpen schrijven

² De volledige titel van dit uiterst zeldzame werk luidt: 'Prophylacticum Vitae. Ofte Bescherminge des levens, tegens Selfs-moorderye'. Het verscheen in octavo, in 1660 bij Jacob Benjamin te Amsterdam. Het werk telt 336 pagina's.

de satan, daarom is het allerminst te verwonderen, dat sommigen ook onder hen soms met deze inwerpingen van de duivel te kampen hebben.

Ze worden niet zelden door de prakticijs *gemene en lasterlijke gedachten* genoemd.

Maar men dient er wel op te letten, dat dit niet gebeurt ten opzichte van hen, die lijden of verdrukt en lastig gevallen worden. Want zo zijn ze niet. Ook kunnen het eigenlijk geen formele opvattingen en menselijke gedachten heten, omdat 's mensen gemoed louter passief is. Nadat de actie en inwerking van de duivel geëindigd en afgelopen is, denkt hij slechts reflexief (zoals men dat op de Scholen uitdrukt) vol droefheid en verfoeiing aan de (hem) voorgeworpen gedachte van de duivel. Maar ten opzichte van de duivel worden ze door de prakticijs soms zijn³ gedachten genoemd. En dat gebeurt in navolging van die manier van uitdrukken, die ook in de Heilige Schrift voorkomt, 2 Kor. 2 : 11: "*Zijn gedachten zijn ons niet onbekend.*" Dit is echter te verstaan van zijn uitgedrukte gedachten, d.w.z. zulke inwendige woorden (zoals men ze noemt) en gedachten van het gemoed en het verstand, zoals hij die door middel van een uitwendig woord uitdrukt en van binnen aan het gemoed en verstand van de mens voorstelt en meedeelt. Want zoals een mens 's mensen gedachten en denkbeelden alleen maar door middel van uitlegging en uiterlijk spreken of een ander gelijkwaardig uitwendig teken begrijpen kan -, zo kan men de gezindheid en gedachten van de duivel alleen maar begrijpen door tussenkomst van die vrijwillige uitdrukking en bekendmaking door middel van een gevoelsmatig of verstandelijk teken, waarvan wij verderop breder gaan handelen.

³ nl. van de duivel

II. Over de macht van de duivel, om op onze geest in te werken

Aangezien de duivel krachtens schepping een engel of geest is, bezit hij een natuurlijk vermogen om op onze geest in te werken. Wij mensen zijn schepselen, die een tussensoort vormen, namelijk tussen hen (de engelen) en de dieren. De dieren hebben slechts een lichaam, maar zij zijn geesten. De mens staat er tussen in. God heeft ons, naar het woord van David, een weinig minder gemaakt dan de engelen; en ten aanzien van die lagere conditie zijn wij aan hun werking en listige aanslagen onderworpen. Het grote voordeel dat zij hierdoor over ons hebben, duidt de Apostel aan, wanneer hij in Eféze 6 : 12 zegt: "Wij hebben den strijd niet tegen vlees en bloed, maar ... tegen de geestelijke boosheden"; dat betekent: tegen de geesten, die in vermogen de kracht van vlees en bloed overtreffen. Daarom worden ze *geweldhebbers* genoemd, om o.a. aan te duiden, hoe groot hun natuurlijke kracht wel is om invloed op ons te oefenen.

Deze zijn macht wordt sterk vermeerderd en haar worden geen geringe mogelijkheden geschonken vanwege de zonden en overblijfselen van de verdorvenheid, die nog bij de allervroomste gevonden worden. Want daardoor wordt onze geest des te gemakkelijker subjecten of onderwerpen, waarop zijn verzoeken vat kunnen krijgen. Daarom wordt hij een "geweldhebber der duisternis" (Ef. 6 : 12) genoemd, welke duisternis ook nog ten dele in alle wedergeborenen overgebleven is.

En vanwege deze resterende duisternis bezit hij niet alleen het voordeel van een gemeenzame en onmiddellijke toegang tot onze geest, om zich daarmee te verenigen, om ze iets in te blazen en erop in te werken, en om haar niet slechts - zoals de éne mens de ander doen kan - door middel van de uitwendige zintuigen te verzoeken, maar ook door middel van inwendige. En van deze nauwe gemeenschap met ons zou hij, ook al heeft hij van nature krachtens schepping - voor zover hij een engel is - daartoe macht ontvangen, toch, voor zover hij nu een duivel en onreine geest is, verstoken zijn, indien wij maar volmaakt heilig waren, zoals in de staat der rechtheid.

Dat is het gevoel van die zozeer geleerde en diepzinnige prakticijn, Dr. Thomas Goodwin⁴, die van mening is 'dat de duivel niet zo'n nabije, innerlijke toegang tot onze geest zou bezitten, als erin ons maar niet zo'n zondige duisternis heerste zomin hem vóór Adams zondeval, bij zijn eerste aanval toegestaan werd, bij hem binnen te komen om op zijn voorstellingsvermogen en genegenheden in te werken, zonder dat het gemerkt kon worden, maar slechts middellijkerwijs en uitwendig, door middel van een luid klinkende stem in het lichaam van de slang.'

En zo zijn wij van mening, dat hij de Tweede Adam, Christus, niet inwendig in Zijn voorstelling of verstand verzocht heeft, maar - zoals ik straks nog nader bespreek - uitwendig, door middel van een uitwendige stem, die gehoord kon worden; waarbij de duivel Hem, naar alle waarschijnlijkheid, in een zichtbare gedaante voorkwam. Zodat de duivel nu binnen in ons komt vanwege deze duisternis, die in ons woont en die ons blootstelt aan satans nadering, en wel in die mate, dat hij zich met onze geest verenigt en als 't ware één geest met ons wordt, zoals de duisternis zich met duisternis vermengt.

Maar de duivel heeft ook vanwege de overblijfselen van deze duisternis in ons, dit op ons vóór, dat ze als een geschikte stof, ja als een brandstof voor zijn vurige

⁴ "Een kind des lichts, wandelende in de duisternis" (vert. ds. Koelman).

verzoeken dienst doet, die gemakkelijk in brand kan raken. En hiervandaan komt het, dat wanneer er verkeerde gedachten over hem in ons gemoed geworpen zijn, ze heel moeilijk eruit te krijgen zijn, zonder erdoor besmet te worden. Want wij zijn zo geneigd om deze helse vonken op te vangen.

Het feit nu, dat satan ons allerlei gedachten vol ongeloof, wanhoop, godslastering, van welke aard dan ook, kan toevoeren en inblazen, blijkt uit de dagelijkse ervaring bij Gods kinderen, wie hij zulke lasterlijke gedachten jegens God instort, die soms hun begrip en verstand te boven gaan. Want daar ze vroeger idiote⁵, d.w.z. veelszins ongeleerde mannen waren, lazen of hoorden ze nooit iets van zulke gemene en boze dingen. Dit is ook duidelijk uit Sauls profeteren, zelfs uit de onmiddellijke mededeling en ingeving van een boze geest, zoals met nadruk verzekerd wordt in 1 Samuël 18 : 10: "En het geschiedde des anderen daags, dat de boze geest Gods over Saul vaardig werd en hij profeteerde midden in het huis."

Echter nóg duidelijker kan dit blijken uit al die vervloekte ketterijen, die de eeuwen door in omloop zijn gebracht; zoals in de begintijd onder de Romeinen. De veroorzakers van die ketterij worden apostelen van satan geacht te zijn. De Apostel brandmerkt ze hierom (Openb. 2 : 25) als mensen, die tweedracht en ergernissen onder hen zaaien, die met de leer strijden. Hij waarschuwt de Romeinen voor hen en geeft hen deze troost, *dat de God des vredes de satan haast onder hun voeten zou verpletteren*, Rom. 16 : 20.

Hij onderkent dus een werking van satan in die genoemde dwalingen, waarvan deze de voornaamste werkmeester en aanblazer was; evenals van die vervloekte ketterijen in de kerk te Thyatira, die 'diepten des satans' genoemd worden: enerzijds vanwege de diepte der geleerdheid, waarmee en waardoor deze ketterijen in omloop gebracht worden, anderzijds omdat de duivel ze de kettters ingeblazen had.

En zo wordt ook in de latere tijden de afval van het geloof aan 'de verleidende geesten' toegeschreven; d.w.z. aan de duivelen, waarvoor de Apostel de mensen waarschuwt, dat ze zichzelf moesten in acht nemen, 1 Tim. 4 : 1; evenals voor 'de werking des satans', 2 Thess. 2 : 9. Want die was het, die hun verstand en pen opscherpte.

Aangezien nu de duivel de mensen zulke gemene en goddeloze ketterijen kan inblazen, ja ze ook op zo'n manier kan voorstellen, dat ze vat op de mensen krijgen, om hen te bedriegen - zoals duidelijk uit de aangehaalde teksten te bewijzen valt -: hoe kan er dan aan getwijfeld worden, of hij wel die macht bezit om allerlei goddeloze, vuile en lasterlijke gedachten in te blazen.

Doch in hoe verre, en wat *de wijze of manier betreft* waaróp satan op ziel en geest kan inwerken en deze gedachten inwerpen ..., laat zich wat moeilijker verklaren. En hierover wordt dan ook door de Schoolgeleerden zeer angstvallig gedisputeerd. Doch wanneer inzake dit punt alles bijeengebracht is wat zich daarvoor leent, dan blijven er echt nog heel wat zaken over, die ons duister zijn en die o.i. niet goed uitéengehaald of verklaard kunnen worden.

Trouwens, ik zie niet in, dat dit onderzoek voor de eenvoudigen nu wel zo nodig is. Want wanneer hun uit Gods Woord verzekerd wordt, dat satan zulk een macht bezit, en zij bovendien uit eigen - en dan nog wel: bedroevende - ervaring weten, dat hem ook de uitoefening van die macht door God tot hun beproeving wordt toegestaan (want ofschoon hij van nature al macht en begeerte bezit om de gelovigen te allen tijde te kwellen, moet hij toch eerst verlof en opdracht van God krijgen!): welk groot

⁵ Dit is het (Griekse) grondwoord voor 'slechte mensen' d.w.z. eenvoudige mensen (immers vissers van beroep) in Hand. 4 : 13.

nut kan hun dan toch de kennis van de wijze en manier schenken, waarop hij hen deze gedachten inblaast en dan verder op hun ziel inwerkt? Ook zonder die bijzondere manier van zijn werking tot in de finesses precies te weten, kunnen Gods kinderen in dit droeve geval krachtig versterkt en vertroost worden, namelijk wanneer ze dit maar voor vast en bondig houden, dat hij deze macht bezit en zijn inwerpingen verschillen van de ingevingen en opwellingen van hun eigen verdorvenheden, waarover ik straks nog nader ga spreken.

De meeste Schoolgeleerden onder het pausdom schijnen te beweren, dat deze inwerpingen en beïnvloeding alleen in de middellijke weg plaats grijpt door middel van inwerping, opwekking en beroering van de voorstellingen, en bij gevolg door bedrog van het voorstellingsvermogen, en dus niet rechtstreeks en onmiddellijk in of om het verstand van de mens.

Martinus Bresserus zegt in zijn 6^e Boek van 'de Consciëntie' met nadruk, dat de duivel niet onmiddellijk het hogere deel der ziel kan bereiken en beroeren, zoals b.v. het geheugen, het verstand en de wil; omdat zijns inziens dit alleen aan God toekomt. Maar de Hooggeleerde Doctor G. Voetius heeft daar terecht op aangemerkt, dat hij dat aanraken, voorwerpen, aandringen, bewegen, voorstellen en verstandelijk en inwendig tot de ziel spreken verwacht en vermengt met dat in de ziel binnenvallen, er van binnen inzien en erbinnen in werken en handelen, wat de mens verstaat en wil. Alleen dit laatste komt God toe, maar niet het eerste.

Allen, tenminste velen onder onze godgeleerden schijnen bij de uitleg *van de wijze waarop de duivel verzoekt*, niet voldoende en onderscheiden te verklaren, of ze dit onmiddellijk dan wel middellijk willen laten gebeuren door de beroering van het voorstellingsvermogen.

Onzes inziens kan niet ontkend worden, dat de lasterlijke ingevingen *onmiddellijk* aan het verstand worden voorgesteld; en zulks om deze volgende redenen:

1. Omdat deze lasterlijke ingevingen geestelijke, algemene en abstracte dingen betreffen, die niet binnen het voorstellingsvermogen kunnen vallen.
2. Omdat de duivel aan slapende en wakende mensen, of aan wie in een duivelse verrukking meegesleept worden, onmiddellijk verborgen dingen bekendmaakt, die elders gebeuren, of onbekende talen, kunsten, wetenschappen en tenslotte de ware of valse en ketterse theologie. Nu is het bekend, dat deze dingen met het menselijke verstand en niet met het voorstellingsvermogen begrepen worden.
3. Omdat de duivel het verstand subtiele redeneringen kan inwerpen of voorstellen, die althans niet het voorwerp van de fantasie zijn.
4. Omdat zij die met deze inwerpingen geplaagd worden, zeggen *dat er iemand van binnen in hen tot hen spreekt, dat hij deze of gene dingen voorwerpt en aandringt, dat hij op de weerlegging of verwerping (van zijn woorden) weer het zijne antwoordt*, en dat hij op een gegeven antwoord weer zijn dupliek en tripliek weet te plaatsen en te passen; zodat ze kennelijk onderscheid maken tussen hun eigen en satans gedachten, tussen de woorden en ingevingen van hun gemoed en die van satan; waarvan zij de eerste aan zichzelf toeschrijven, maar de laatste als vreemde, lasterlijke, valse en gemene vervloeken en verfoeien.
5. Omdat de spreekwijzen der Schrift aan de duivel een 'ingeving in het hart' toekennen, Joh. 13 : 2; een 'verblindings van het gemoed', 2 Kor. 4 : 4; een 'zifting van het geloof in het hart', Luk. 22 : 31; een 'ingang in de mens', Luk. 22 : 3, Joh. 13 : 27; een 'vervulling des harten', Hand. 5 : 3; en een 'geest der verleiding en leugen in de mond' bij de profeten van Achab, 1 Kon. 22. Nu zou het hard, al te

verdraaid en gedwongen schijnen, om al deze manieren van uitdrukking uitsluitend te laten slaan op de werking in en op het voorstellingsvermogen (dat de mens met de dieren gemeen heeft) en door middel daarvan: op en in het verstand.

Wie ons echter verder vraagt (om hier nog, een enkel woord tot nadere oriëntatie aan toe te voegen), *op welke manier de duivel deze lasterlijke gemeenschappen en bedriegerijen innerlijk aan het verstand voorstelt, en hóe hij zo rechtstreeks en onmiddellijk op het verstand zelf inwerkt*, voegen wij het zeer geleerde en goedgevonden antwoord toe van voornoemde Dr. G. Voetius. Deze zegt:

"Nadat eenmaal de leer, die wij met de (roomse) Scholastieken gemeenschappelijk hebben, is vastgesteld betreffende het spreken der Engelen en geestelijke of mentale tekenen (die door het uiterlijke, lichamelijke en gevoelsmatige - zoals de taal van de mens en diens nagebootste taal van de duivel of engel gevormd en het gehoor van de mens voorgeworpen - onderscheiden wordt)., zeggen wij, tot verbetering van iemands inzicht, dat de duivel de lasterlijke ingevingen inwerpt. Hij spreekt namelijk vanbinnen tot het mensenhart of stelt die ingevingen door een kenbaar, maar geestelijk en verstandelijk teken voor. Zoals een engel aan een engel, een duivel aan een duivel en de éne afzonderlijke ziel aan de andere de concepten of begrippen van hun gemoed meedelen en bekendmaken. Hij past dan zijn verstand aan bij dat van de mens, precies als bij het verstand van een andere duivel, nl. door middel van een tussenkomend verstandelijk en geestelijk teken of met behulp van een tussenbeide-komende mentale uitdrukking - vrijwillig voortgebracht en toegevoegd -, die als een goot dienst doet, waardoor hij tot het gemoed van een ander komt, dat aanraakt en beweegt. Zo raakt of beweegt hij dus iemands verstand niet als een natuurlijke uitvloeiende oorzaak, die in haar iets verstaande en begrijpende, zou maken dat alle andere verstanden die intellectie⁶ van haar zouden begrijpen."

Want zoals b.v. het verstand van Beëlzebub niet het verstand is van een andere duivel, noch erin of erbinnen is, noch ermee gemeenschappelijk en verward en vermengd is: zó is ook de dadelijke intellectie hiervan niet tevens de dadelijke intellectie van de ander, of is zijn inwendige woord of uitgedrukte speciës intelligibilis⁷ niet tegelijk die van de ander. Want daarvan kan die ander niets begrijpen, dan voor zover en wanneer hij het naar zijn wil uitdrukt en aan de ander bekend en gemeenzaam maakt.

Misschien zal mij nu nog iemand vragen: *wat en hoedanig is dit verstandelijk teken of geestelijke taal des geestes, dat het. menselijk verstand hetzij buiten of binnen het lichaam, zonder beroering en speculatie van de voorstellingen⁸, en zonder een uitwendig én lichamelijk teken - hetzij dat gezien of gehoord kan worden - voorgesteld, voorgeworpen en daardoor begrepen kan worden?*

Ik antwoord: indien ik zei dat ik dit niet voldoende verklaren kan, dan zou toch de aangenomen waarheid geen enkel vooroordeel opleveren. Een rooms-katholieke vraagsteller zou ik naar de Scholastieken willen verwijzen, die zo goed mogelijk de taal der geesten uitleggen. Hierbij moet u dan nog voegen, wat zij - bij de verklaring van de hemelse hiërarchie⁹ over het licht des verstands filosoferen, dat door de bovenste engelen aan de benedenste meegedeeld wordt.

⁶ verstand

⁷ verstaans-wijze

⁸ Letterl.: phantasmata

⁹ Vooral de Middeleeuwer Dionysius Areopagita heeft hierover geschreven

Onder de onzen zegt John Downname zo met nadruk in het 1^e Deel van zijn 'Christelijke Strijd'¹⁰ :

"Aangezien de satan een geest is, blaast hij zijn lasteringen van binnen in, op een geestelijke wijze, door zichzelf, onmiddellijk in onze verbeelding of verstand." En even tevoren, in par. 4: "De satan werpt door zijn eigen en onmiddellijke ingeving dit helse vuur met een grote snelheid en geweld in het gemoed."

Deze dingen achten wij voldoende tot verklaring van deze moeilijke en duistere aangelegenheid. Wie intussen hierover nog meer wensen te weten, kunnen, als ze het Latijn machtig zijn, nalezen hetgeen hier nog verder - en dat, volgens zijn gewoonte: geleerd én grondig! - geschreven is door de al enkele keren genoemde Hooggel. G. Voetius, diens zo zeer geleerde 'Disputatiën over de natuur en weringen der duivelen',¹¹ die in deze zaak die we thans behandelen, niet weinig licht zullen ontsteken.

¹⁰ Down., Warfarr, part I, Liber III, Cap. IX, par. 8.

¹¹ 'De Natura et Operanone Daemonum', Disp., Utr.; 1648, p. 906 (no. 47).

III. De inhoud van deze inwerpingen, en hoe moeilijk zij Gods kinderen vallen; en in dit alles: des duivels bedoeling.

Welke de materie of stof van deze inwerpingen en lasteringen zijn, welke de duivel het verstand van Gods kinderen voorwerpt, kan niet goed bepaald en in bijzonderheden aangewezen worden. Want het zijn verborgenheden en diepten des satans, die over duizend listen beschikt om de mens schade te berokkenen. Daarbij komt, dat de mens die met dit kwaad gekweld wordt, al bij de gedachte eraan schrikt -, laat staan, dat hij ze aan anderen in bijzonderheden zou kunnen meedelen.

Onbepaald en in het algemeen zeggen wij, dat het zijn:

1. Zeer lasterlijke gedachten tegenover Gods hoge Majesteit, zoals: of er wel een God bestaat, of er een Voorzienigheid van God is, of Hij wel almachtig, waarachtig, rechtvaardig, alwetend en barmhartig is; of de Schrift wel Gods Woord en of ze wel waarachtig is; en wie er meer van zulke goddeloze en verfoeilijke vragen kunnen zijn. Bernardus noemde ze "schrikkelijk inzake het geloof en gruwelijk inzake de Godheid."¹²

Door middel van zijn ingeving beroert de vijand soms de gedachten, door te zeggen: *verloochen God, vloek God maar!* zegt Johannes Gerson:

Onder de Roomsers, die de laatste tijd (hierover) schreven, vertelt de zeer geleerde Mesennus van iemand, die van droefheid verkwijnde en erover klaagde, *dat hij eraan twijfelde of er wel een God bestond, en dat de duivel hem dit geprobeerd had wijs te maken met tachtig argumenten.*

En omdat er sommigen bij hun aanvechtingen, vanwege de sluwheid van de duivel, zover gebracht worden, dat ze eraan gaan twijfelen, of er wel een God bestaat, daarom wilde elders Hyperius ook over de atheïsten gehandeld en ze grondig weerlegd hebben, opdat deze zijn pijlen minder schadelijk zouden zijn.

Doch de zeer geleerde en Godzalige Casmannus dient vooral op dit punt door ons gehoord te worden.

"Uit deze diepte (namelijk vanwege de smarten van een beschuldigend geweten) vervallen wij - zegt hij - in een andere duivelse afgrond, wanneer wij opgejaagd en verwond worden door de vurige pijlen van de duivel, en daardoor verzocht worden om God te lasteren, te vluchten en Hem te verloochenen. Daaruit ontspringen ach! zulke diepe en in de binnenkamers van ons gemoed schuilende gedachten, die satan inblaast, opdat hij de ellendige mens zou kunnen verwekken tot godslastering en wanhoop, tot een haten van God en tot een zich vergrimmen tegen Hem." *Een vuur ontbrandde in mijn overdenking*, zegt David in Psalm 39 : 4; en Heman, Ps. 77 : 4: "Dacht ik aan God, zo maakte ik misbaar; peinsde ik, zo werd mijn ziel overstelpt."

2. Zeer wrede (gedachten) ten opzichte van onszelf of tegenover anderen, zoals: om onszelf om te brengen en de hand aan ons leven te slaan, of aan het leven en lichaam van anderen. "Hij valt ons - zegt Bonaventura - lastig met zulke gedachten, waarvan wij een natuurlijke afkeer hebben, zoals wanhoop of het doden van onszelf en dergelijke." "Kardinaal Bellarminus kan men er ook op nalezen in diens boek over de *'Kunst om wel te sterven'*, waar hij verklaart, dat de duivel vaak de allervroomsten tot wanhoop tracht te brengen.

¹² Lib. de Conscientie, De Multipli. Cogitat.

3. Zeer walgelijke en ongeordende gedachten, die strijden met de kuisheid van ons lichaam; die vaak zo gruwelijk en verschrikkelijk zijn, dat men er beter van kan zwijgen dan ze in bijzonderheden op te halen en aan anderen mee te delen. In dit opzicht worden ze door Gerson, en ná hem door Perkins (zoals van hem door Alsted wordt meegedeeld) niet ten onrechte 'tentatio faeda', d.w.z. vuile aanvechting genoemd.

Kortom, ze strijden niet slechts tegen het licht der Schrift, maar zijn bovendien ook nog zo gruwelijk en monstreuus, dat de overgebleven 'vonkjes' van natuurlijk licht in de verdorven mens, daarvan zelfs een afkeer hebben. Zo waar is het in het algemeen, hetgeen Bernardus sprak: "Het vlees geeft mij dartele of zoete dingen in, de wereld ijdele, doch de duivel bittere."

Zij die door de duivel met deze gruwelijke en vuile ingeworpen lasteringen gewoonlijk gekweld worden, zijn het die over trachten te gaan uit de macht der duisternis tot het licht, en hun zaligheid werken met vreze en beven. In hun gemoed, als in een heilige plaats, stelt de duivel uit zichzelf en door middel van zijn geestelijke boosheid deze gruwel der verwoesting.

Hoe uitermate lastig deze lasteringen Gods kinderen, wier hart verenigd is om God te dienen en Zijn Naam te vrezen, vallen, leert hun de dagelijkse ervaring. Ze worden door Paulus, naar sommigen menen, 'vurige pijlen' genoemd, Ef. 6, 16. Omdat ze het gemoed zo buitengewoon doen branden en verzengen, en meer dan uitgedrukt kan worden, bitter benauwen.

De Apostel klaagt er in 2 Korinthe 12:7 over, *dat hem een scherpe doorn in het vlees gegeven was, namelijk een engel des satans, opdat die hem met vuisten slaan zou*. Het is bekend, dat die woorden verschillend verklaard worden. En sommige verklaringen zijn zelfs van die aard, dat het niet stichten zou ze hier mee te delen. Er zijn er, die de woorden letterlijk opvatten en ze verklaren, zoals ze daar staan, nl. dat de duivel Paulus' lichaam soms met zijn slagen veel pijn bezorgde. En zoals deze uitleg met de betekenis der woorden zeer wel overeenkomt, strijdt ze ook in geen enkel opzicht met het geloof. Deze uitleg wordt door Camero en na hem door Hoornbeek - beiden beroemde mannen! - gegeven. Er zijn er echter (om nu maar aan de opvatting van Molinaeus en Gualther voorbij te gaan), die deze woorden figuurlijk verstaan voor die kwellingen, welke Paulus zo bijzonder lastig, moeilijk en zwaar vielen, alsof hij door iemand deerlijk met vuisten geslagen werd. John Arrowsmith verstaat onder die vuistslagen deze *inwerpingen van godslasterlijke gedachten*, die - evenals vuistslagen in een gevecht - vlak op elkaar plegen neer te komen en binnen korte tijd tien, honderd, ja duizend maal herhaald worden, zoals later nog nader aangetoond wordt.

Vóór hem werden die woorden op die manier verklaard door J. Gerson. Want als hij over deze verschrikkelijke gedachten spreekt, zegt hij: "Zulk een doorn is aan de Apostel gegeven volgens vele leraars." En zo placht ook Luther ze 'Colaphos Sathanae', d.i. des *duivels vuistslagen* te noemen, zoals Melchior Adam in zijn levensbeschrijving van Luther meedeelt.

Die uitleg wordt onder de Luthersen op geen duistere wijze aanvaard door Fredericus Balduinus. Deze vielen hem zo lastig, als iemand heel harde vuistslagen maar kunnen doen. Deze waren voor zijn ziel, wat voor het lichaam een scherpe paal, een prikkende splinter of doornachtig hout betekent, dat iemand in een been of in het vlees steekt, wanneer men door de bongerd (of bosjes) loopt. Want dat betekent het grondwoord 'scolops'.

Doch hoe lastig ze Gods kinderen wel vallen, kan ik niet beter aanduiden dan in de woorden van de Godzalige en nu gelukzalige Teellinck, het hoofd en sieraad van al

onze Nederlandse prakticijs. Deze spreekt in zijn 'Noordsterre' als volgt:¹³ "Het is ook niet uit te spreken, hoe bang het Gods kinderen vaak in deze tijd hebben, wanneer zij namelijk hun ogen geopend hebben, en hun hart vermurwd is om te zien en te gevoelen, dat me daar de sluwe satan zelf hun zo nabij komt en zo als hand tegen hand, met hen worstelt. Elke boze godslasterlijke gedachte die in hun hart komt, is hun als, een helse vurige pijl, die het allertederste en aller-edelste, dat ze bezitten, doorwondt en kwetst, nl. hun waarde en thans Godlievende ziel; in dier voege, dat wij meermalen daardoor nog tere en pas-beginnende christenen zo hard onderdrukt zagen, dat zij (overigens goed gezond en present) daaronder bijna wegzonken en neervielen. Ja, deze blasfemische gedachten zijn voor de teerhartigen en voor wie de wegen Gods met Zijn kinderen nog niet juist verstonden, als even zovele helse vonken in hun vlees, die hun jeugd en levenssap opdrogen, als de zon de kleine plasjes (op straat) -, wanneer het 's zomers heet is -, en het merg in hun beenderen binnendringen, verteren en als 't ware verbranden, zodat ze gaan kwijnen en van dag tot dag minder worden, totdat zij daartegen getroost en geholpen worden. Ik heb er gekend, die wegens grote en bittere benauwdheid neusbloedingen kregen! "

De zeer Godvruchtige en in deze geestelijke strijd wèl-geoefende Theodorus Gerardi à Brakel zegt ook in zijn traktaat, genaamd 'De stand der gelovigen hier op aard', dat "de gelovigen dikwijls door deze gedachten zo benauwd en gedrukt worden, dat zij dag noch nacht rust vinden, dat ze niet weten waar ze 'het zoeken moeten', en hoe zij het maken zullen, waardoor (zo luiden zijn eigen woorden!) hen vaak binnenvalt: zouden dat nog wel kinderen Gods zijn, bij wie het zo gesteld is? Dat het hun toeschijnt, als verdienden ze, dat de aarde haar mond opendeed en zij daarin met Dathan en Abiram wegzonken, en dat God hen van Zijn aangezicht zou verwerpen, en hoezeer dan dikwijls hun geloof, ja hun wil en alles aangevochten wordt, kunnen zij het beste beoordelen, die er ondervinding van hebben."

Kortom, deze lasterlijke gedachten zijn zo afschuwelijk, verschrikkelijk en hinderlijk, dat ze het leven van Gods kinderen tot een voortdurende marteling maken, zodat sommigen nog liever - dan die! - het martelaarschap zouden willen doorstaan, (als o.a. Timothy Rogers en William Perkins getuigen. Want zij brengen vreemde en vreselijke werkzaamheden voort, zoals wanhoop en vertwijfeling, menigvuldige verschrikkingen en gemoedsberoering. Ja, verschillende personen zijn hierdoor zo ontsteld geweest, dat ze zich gedrongen gevoelden om zichzelf van kant te maken, daar ze huns inziens niet beter waren dan stokebranden en mutsaards voor de hel, zoals Guilielmus van Parijs naar waarheid zegt.

Een zekere Johannes Climacus, een zeer bekend en beroemd man onder de Rooms-katholieken, schreef een boek getiteld 'De ladder van het paradijs', waarin veel kaf met koren vermengd is, en onder vele bijgelovige en belachelijke beuzelingen (zoals ik op een andere plaats aantoonde) echter deze opmerkenswaardige woorden te lezen zijn, waar hij spreekt over 'de onuitsprekelijke gedachten der godslastering': "Die ondeugd -zegt hij - pleegt zeer dikwijls, als wij aan het Heilig Avondmaal verkeren en terzelfder ure, dat de heilige verborgenheden verricht worden, de Heere te lasteren. En daaruit besluiten wij zeer duidelijk, dat het ónze ziel niet is, die van binnen die goddeloze en onverdraaglijke woorden sprak, maar de duivel, die een tegenpartijder van God en van alle vromen is. Want indien die gemene en lasterlijke woorden van mij afkomstig zijn, hoe kan ik tegelijk zegenen en vloeken? Wanneer wij

¹³ Lib. VI, Cap. VIII, p. 414; in de uitgave van 1971 (J.P. v.d. Tol, Dordrecht), pag. 236 v.

staan te bidden, vallen ons die gemene en schandelijke gedachten zeer zwaar; maar wanneer wij het gebed beëindigd hebben, gaan ze direct weer weg.

Die goddeloze geest lastert niet alleen God en alle Goddelijke dingen, maar spreekt ook in ons verstand zeer lage en walgelijke woorden, opdat wij of het gebed zouden nalaten, of onszelf aan wanhoop overgeven. Hij heeft veler gebed verhinderd, velen heeft hij afgehouden van de gemeenschap der heilige verborgenheden, sommiger lichaam heeft deze deugniet en wrede tiran van verdriet uitgeteerd en heeft ze in 't geheel geen rust gegund. Hij blies ze in, dat ze nu in het geheel geen hoop meer konden koesteren, en dat ze er veel ellendiger aan toe waren dan alle ongelovigen, ja zelfs dan de heidenen. Zulk een duivel pleegt dikwijls in het gemoed van zeer eenvoudige en vrome mensen te verblijven, omdat die - meer dan anderen - plegen beroerd en ontsteld te worden. En stellig is dat zo."

Ik heb (en ik kan niet nalaten dit hier in het kort te vertellen) een zeer Godzalig, ingetogen man gekend, die goed geoefend was in geestelijke aanvechtingen, doch die - na al geruime tijd rust van God verkregen te hebben - thans weer wat tot droefgeestigheid verviel, waarin satan, zoals hij niet zelden gewoon is, kennelijk de hand had. Hij viel de patiënt vooral zo gedurig lastig met lasterlijke, gruwelijke en gemene inblazingen en gedachten tegenover de zo heilige Majesteit Gods - naar hij klaagde -, dat hij tenslotte (ondanks het feit, dat wij hem gedegen onderricht en troost boden, die hij in die benauwdheid - nog verzwaaard vanwege de ziekte van zijn lichaam - snel en zeer handig wist af te wijzen en te weerleggen) zichzelf als de rampzaligste mens (omdat hij zulke infame gedachten tegen zijn goede Schepper en Verlosser gevoelde) onwaardig keurde om voortaan nog langer te eten en te drinken.

Ja, met verloop van enkele dagen wilde hij niet alleen niet met ons en, zoals hij gewoon was, met zijn gezin bidden, daar hij beweerde dat zijn gebeden, met zulke ongehoorde en monsterachtige gedachten vermengd, zouden stinken en voor God walgelijk waren, en dat hij zodoende zichzelf *een nog groter schat des toorns zou vergaderen in de dag des toorns en der openbaring van het rechtvaardige oordeel Gods* (Rom. 2, 5). Maar ook heeft hij op verschillende manier zichzelf van het leven pogen te beroven: eerst, door met een mes zijn keel te willen afsnijden, waarvan we de tekenen nog konden zien; daarna, door zich tot driemaal achtereen - waarbij hij telkens weer zijn voornemen niet ten uitvoer kon brengen - in een bijt te werpen, omdat het winter was; en tenslotte, nadat hij op zo wonderlijke wijze door God de Heere meermalen bewaard was en als op handen gedragen (naar hij zei), ja, nadat de Heere zijn ziel wèl gedaan en zijn ogen van tranen en zijn voet van aanstoot gered had (Ps. 116, 7 en 8), heeft hij geprobeerd er een eind aan te maken, door middel van vergift, dat hij in zijn huis - al was het nog zo goed voor hem weggestopt had weten te bemachtigen. Doch dank zij Gods bijzondere bestel, had ook dat niet z'n gewone uitwerking.

Toen nu deze vrome, maar nu zeer ellendige man (die men gedurig over niets anders hoorde klagen dan over zijn lasterlijke gedachten) zo al heel wat dagen in deze benauwdheid gelegen had, beliefdde het de Heere, zeer onverwachts enige verlichting en troost te schenken. En toen heb ik hem - op zijn bevel, bij monde van zijn familie mij gebracht, om vlug bij hem te komen - naar het voorbeeld van de vrouw uit het Evangelie (Lukas 15, 9), die haar vriendinnen en geburinnen tezamen riep, zeggende: *Weest blijde met mij ..., zó verheugd en verblijd in de Heere aangetroffen, als hij eerst van alle kant ingeklemd en bedroefd was. Toen werd zijn mond vervuld met lachen, en zijn tong met gejuich* (Ps. 126, 2) Want hij verklaarde mij, dat de Heere hem nu de kracht van onze voorgestelde onderwijzingen en troost had doen proeven, en dat hij

alleen tot zulke verkeerde lasterlijke gedachten en herhaaldelijke besluiten en voornemens gekomen was, om van die lasterlijke gedachten of ingevingen tegenover de Majesteit Gods bevrijd te zijn, waarin een ieder gemakkelijk een bijzondere sluwheid van de duivel kan opmerken; en dat hij dat nu ten zeerste verfoeide en voor alle goederen ter wereld niet nog eens iets dergelijks zou willen doormaken; en hij dankte er met wonderlijk-geestelijke uitdrukkingen en woorden zijn God voor, dat Deze hem zo wonderlijk bewaard en zo vaderlijk voor hem gezorgd had, en dat Hij hem nu zo troostte, de satan schold en alle treuring en zuchten van hem deed wegvlieden (Jes. 51, 11).

En nadat hij gedurende lange tijd, ja langer dan ik, zowel om zijn zwakheid als om andere redenen wel gewenst had tot in de na-nacht zich met zijn vrouw en kinderen had beziggehouden om hen te onderrichten, hoe ze met vreze in deze wereld die in het boze ligt, moesten wandelen de tijd van hun inwoning (1 Petrus 1, 17), hoe zij zich moesten oefenen in het lezen, catechiseren, bidden en in andere christelijke plichten; en na van mij en van nog een andere Godzalige dochter, die machtig was in de Schriften (Hand. 18), doch die nu ook al bij de Heere is, (één van wie gedurig bij hem waren, Hand. 10, 7 en met wie hij, vooral op de rustdagen, gewoon was Psalmen te zingen en - 't grootste vermaak van een christen hier op aarde! - gesprekken over geestelijke dingen te houden) afscheid te hebben genomen, begaf hij zich ter ruste. En is hij tenslotte na enkele dagen (daar de zwakte van zijn lichaam meer en meer toenam) in het begin februari van het jaar 1657 in den Heere ontslapen.

Dit deed mij sinds die tijd vaak denken aan die Godzalige en in deugden uitmuntende mevrouw, van wie M. Nicolaes Laurentius in zijn Alexipharmakon, of 'Medicijn tegen de pest der wanhoop' aldus spreekt:

"Zij was, nadat ze een kind ter wereld gebracht had, tot een zeer langdurige en ernstige ziekte vervallen, waarin ze, daar zij met voortdurende aanvechting van satan zeer hevig werd lastig gevallen, tenslotte na een lange worsteling overwonnen werd en wanhoopte aan vergeving. Want door de verzoeker overtuigd, meende zij ten onrechte dat de ernst van haar overtredingen Gods barmhartigheid overtrof, en dat zij niet behoorde tot het getal der uitverkorenen. Maar omdat satans vroegere pijlen en het gevoel en vrezen van Gods toorn tegen de zonde ondraaglijke smart in het gemoed verwekte, heeft zij vaak gelegenheid gezocht om zich van het leven te beroven. Toen ze die kans eindelijk kreeg, heeft ze zich van een hoge zeevering van boven naar beneden in zee geworpen, na echter eerst al haar kleren (behalve haar onderrok) te hebben uitgetrokken. Maar dank zij Gods wonderwerk en goedertierenheid heeft ze niet alleen van haar zo hoge val geen letsel ondervonden, maar is ze ook zo wonderlijk in de wateren blijven drijven, dat ze niet kon verdrinken, ofschoon haar het zeewater had vervuld en zij alles wat haar mogelijk was, deed om zich in de golven te verstikken en zij meer dan twee uur in zee lag.

Nadat zij nu door Gods bijzondere voorzienigheid, ternauwernood ontkomen, uit de zee was opgehaald en zij bijna een heel jaar met die droevige wanhoop te kampen had, is het gebeurd dat haar door Gods bestiering o.a. Jesaja 57 door haar man werd voorgelezen. En ook al luisterde zij aanvankelijk met tegenzin naar de voorlezer, toch heeft de Heere, - Die beloofde dat Zijn Woord niet ledig zou wederkeren, maar doen zal hetgeen Hem behaagt en voorspoedig zijn in hetgeen waartoe Hij het zendt -, haar hart als vroeger dat van Lydia geopend, zodat zij niet alleen acht gaf op deze dingen, die gezegd werden, maar daar ook een geloofsvonk uit ontving. Want door de ingeving van de Heilige Geest begon zij te bedenken: *God belooft dat Hij levendmaken en vertroosten zal het hart der verbrijzelden en de geest der nederigen,*

en dat Hij niet altijd zal twisten, noch eeuwiglijk de toorn behouden. Ik heb een verbrijzeld hart en een nederige geest als vrucht van de kennis en het gevoel van mijn zonden, en van het oordeel Gods tegen de zonde. En daarom zal God misschien mijn hart en geest verwaardigen levend te maken en te vertroosten, en zal Hij niet eeuwiglijk met mij twisten en de toorn behouden. En mijn schrijver vertelt, dat ze daarna nog lange tijd geleefd heeft en tenslotte in het jaar 1595 zalig in den Heere ontslapen is.

En zulke en soortgelijke voorbeelden wenste ik wel, dat door de dienaren van Gods Woord zorgvuldig aangetekend werden, aangezien ze, naar ons oordeel, tot groot nut strekken en zij, meer dan anderen, gelegenheid hebben om met zieke en aangevochten mensen om te gaan en die te bezoeken. Immers is dit hun plicht. Naardien - zegt zeer terecht de Helvetische Belijdenis¹⁴ - de mensen nooit aan zwaarder aanvechtingen onderworpen zijn, dan wanneer zij met zwakheden beproefd worden of ziek liggen zowel door ziels- als lichaamsziekten afgemat zijnde, zo past het stellig de herders der kerk nooit nauwkeuriger te waken over de zaligheid van hun kudde, dan in zulke ziekten en zwakheden.

- Satans opzet in dezen is, om door middel van deze gemene gedachten het geweten van Gods kinderen te verschrikken en hun gemoed te beroeren, door hen in de waan te brengen dat dit hun eigen boze inbeeldingen zijn. Hij schuift ze binnen bij ons, in de hoop dat wij er enig zondig vermaak in zullen vinden. En zo tracht hij onze ziel te verstrikken, onze lieflijke gemeenschap met God te verhinderen en onze vrede te verstoren. Zo tracht hij ons geheel en al ongeschikt te maken tot het verrichten van alle heilige oefeningen, die wij aan God verschuldigd zijn, zoals gebeden, 't horen naar Gods Woord, 't ontvangen van het sacrament, 't lezen, 't mediteren en dergelijke.
- *Want wanneer wij door middel van het gebed met God spreken, of wanneer Hij met ons spreekt door middel van Zijn Woord of wanneer wij met een andere heilige oefening bezig zijn,* juist dan plegen ze ons (zoals ook al in het voorafgaande door Joh. Climacus terecht is opgemerkt) het allermeeft te overvallen, zodat wij vaak verwonderd ervan staan, hoe of langs welke weg ze zo bij ons kunnen binnensluipen. Satan weet, dat indien hij ons er door middel van de boze gedachten toe brengen kan om de heilige plichten te verwaarlozen óf die alle vanwege de onordelijkheid van onze gedachten, die voor ons van haar nut te beroven - hij ons zo verzwakken zal, dat hij weldra een gemakkelijke overwinning op ons zal behalen.
- Daar hij eveneens weet, dat de verzekering van onze zaligheid van onze ernstige en oprechte bekering afhangt, probeert hij vooral door deze inblazingen ons bij de heilige plicht te hinderen. Want terwijl hij ons gemoed en gedachten totaal in beslag neemt met die verschrikkelijke zonden die wij nooit bedreven, ja in het minst ooit toestemden, doet hij ons het gezicht, het gevoel en de droefheid missen, die wij behoorden te hebben van en over die zonden, waarmee wij wèl de Majesteit Gods vertoerden.
- Nogmaals probeert hij ons geloof hierdoor te overwinnen en ons aan de rand der wanhoop aan Gods genade te brengen, door ons te suggereren, dat Hij ons nooit onze verschrikkelijke zonden zal vergeven, nademaal wij Hem zo goddeloos (zoals satan ons tracht wijs te maken) in Zijn aangezicht lasteren. En opdat wij, wanneer wij langer blijven leven, onze verschrikkelijke zonden niet meer zouden

¹⁴ Helv. Conf., cap. 25.

vermenigvuldigen en zo de vreselijke mate van onze rechtvaardige verdoemenis vermeerderden, verzoekt hij ons daarom niet zelden, om op wrede wijze de hand aan onszelf te slaan en om de verzachting van onze helse kwellingen te zoeken, door onze dood te verhaasten.

- En tenslotte, ofschoon hij door talrijke ervaringen geleerd heeft dat hij, door deze ingevingen, zeer zelden tot één van deze vervloekte doeleinden kan geraken, is toch zijn oude boosheid tegenover Gods kinderen zó groot, dat hij deze lasterlijke aanvechtingen niet wil staken, zolang God ze hem toelaat, opdat hij kan kwellen en lastig vallen degenen, van wie hij wel weet, dat hij ze nooit zal kunnen overwinnen. En erkende, dat de ware gelovigen liever alle mogelijke kwellingen, ja (als het mogelijk was) duizend doden zouden willen sterven, dan toe te staan dat hun harten reservoirs zouden zijn voor zulke duivelse lasteringen, ontsteekt hij - daar hij geen enkele hoop koestert ze in het, helse vuur te brengen - in dit leven bij hen een hel in hun geweten en kwelt hij hun ziel met zulke boze gedachten, als de mensen ondenkbaar zijn.

"Dit is het lot der heiligen (zegt Rod. Gualther zeer terecht) dat ze elk ogenblik met nieuwe aanvechtingen geoefend worden. En satan vergunt hun geen lange rusttijd. Hij is immers gewend om in ons verderf vermaak te scheppen. En ofschoon het hem niet onbekend is, dat het geloof der uitverkorenen niet helemaal omgekeerd kan worden, is het hem toch een plezier, als hij ze enigermate kan verschrikken en doen wankelen."

En zo heeft Augustinus elders gezegd, *dat de duivel dikwijls zulke infame en goddeloze gedachten inblaast, alleen maar om de ziel in de war te brengen*. Op dit punt maakt de duivel zich gelijk aan de koning van Moab, die de legers der Israëlieten niet doorbreken kon of hun gevecht kon doen ophouden, en daarom voor hun ogen een verschrikkelijke en gruwelijke vertoning opvoerde, door op de stadsmuur zijn geliefde zoon, die hem als koning zou opvolgen, tot een brandoffer voor zijn afgoden te offeren. Met de bedoeling, dat de Israëlieten, wanneer zij zo'n onmenselijke moord niet konden aanzien, zouden aftrekken en naar hun land terugkeren (2 Kon. 3, 27).

Zo ook, wanneer de vorst der duisternis in de geestelijke strijd is afgeslagen; daar hij ons niet kan beletten om op de weg der Godzaligheid te wandelen, stelt hij ons - als zijn laatste toevlucht - de allergemeenste en helse lasteringen voor, opdat hij ons gemoed met zo'n schrik en vrees zou vervullen, dat hij ons tot stilstand in onze christelijke loopbaan wist te brengen en ons tot terugkeer in onze geestelijke strijd wist te nopen. Dit wordt zeer juist door de kerkvader Augustinus bij de bewuste tekst opgemerkt:

"De eerste en wel de voornaamste kunst en list van deze zeer goddeloze vijand bestaat hierin, dat hij de eenvoudige zielen met gedachten vermoeit en de eerstbeginnenden soms verdriet bij hun wandel bezorgt, om hen zo gemakkelijk af te schrikken om met de zaak verder te gaan, waarvan zij het begin zo bitter bevonden. Daarom is hij niet zelden gewoon om het gemoed zulke vuile en goddeloze gedachten in te boezemen, opdat degene die aangevochten wordt - in de veronderstelling, dat het van hemzelf komt, wat hij denkt - zou menen, dat hij door de onreine geest met diens voornemen slechter is geworden, en zou geloven, dat hij een veel reiner ziel bezat, toen hij nog de dingen van deze wereld beminde." En dan zegt Augustinus verder, "dat ofschoon de sluwe vijand degenen, op wie hij jaloers is, door middel van deze droefheid - die hij hun, door middel van inblazing van deze gruwelijke gedachten bezorgt - van hun voornemen niet kan terugroepen, echter wel hun vorderen op de weg naar de Godzaligheid tracht te beletten." Dit zijn des duivels bedoelingen en oogmerken.

IV. Lering en troost over de kwellingen van de duivel

Om nu nog iets nader over deze gedachten, die ons van buiten af door de duivel worden ingeworpen, en als kinderen, die door anderen verwekt zijn, dikwijls als vondeling (zoals iemand niet onaardig opmerkt)¹⁵ voor onze deur gelegd worden - te spreken, tot onderwijzing van de eenvoudigen, zullen wij in het volgende deze vijf punten wat breder gaan verklaren.

1. **Waarom God Zijn kinderen met deze duivelse gedachten laat kwellen.**
2. **Hoe en door welke tekenen satans inblazingen van's mensen eigen gedachten te onderscheiden zijn.**
3. **Wij zullen troostgronden aan Gods kinderen geven, die door de duivel met boze gedachten gekweld worden.**
4. **We zullen aanwijzen, welke geneesmiddelen in deze zaak ten dienste staan.**
5. **We zullen tenslotte kenmerken voorstellen, op grond waarvan wij weten kunnen, of wij ons tegen verkeerde gedachten wel van onze plicht kweten, en daardoor van satans wege niet verstrikt werden.**

1. *De redenen waarom God Zijn kinderen zo laat kwellen.*

Nu we al bemerkten, hoe lastig deze lasterlijke en gemene gedachten Gods kinderen plegen te vallen, wordt de vraag niet te onpas gesteld: *Waarom laat God Zijn kinderen daar toch zo mee kwellen?*

Hierop antwoorden wij allereerst in het algemeen, dat de oorzaken van Gods handelingen dikwijls verborgen zijn. Slechts weinigen kunnen ze vinden, zoals onder de heidenen een Aulus Gellius - naar luid van Epictetus - waardig opmerkt. Hij voegt eraan toe, dat ze daarom nog niet allen bij de goden gehaat zijn, die hier dikwijls veel moeilijkheden moeten ondervinden. Doch in het bijzonder zeggen wij, dat Gods kinderen, wanneer zij zichzelf onderzoeken, voldoende zullen bemerken, dat dit alles hun niet ten onrechte overkomt en dat de Heere dit tot hun bestwil, in Zijn grote wijsheid toelaat.

- Want daarmee ontdekt de Heere ons toch de boosheid en sluwe bedrieglijkheid van de duivel, die (zoals de Jezuiët Delrio niet onaardig uitdrukte) zijn vermaak vindt in het maaien van distelen, wanneer hij ons maar doornen zag zaaien, terwijl hij, door onze smarten te verergeren, zijn straffen vermeerdert.
- Daarmee kastijdt de Heere Zijn kinderen. Want de ervaring leert, dat wij menigmaal onoplettend zijn in de dienst van God, Die niet met een uiterlijke schijn, maar met een innerlijk ontzag en vreze des harten gediend wil zijn. En wanneer wij dit niet doen, maar Zijn heilige Godsverering durven beoefenen, alsof de Heere maar een eenvoudige en onaanzienlijke Persoon ware, op Wiens zaken men niet zo precies behoefde te letten, dan laat Hij de duivel op ons los, om ons met zulke lasterlijke gedachten te kwellen, die Zijn grote Majesteit kleinéren. En dit zeer terecht. Want wanneer wij zo uit onachtzaamheid, zorgeloosheid en oneerbiedigheid in onze Godsverering de Heere onze God, zoveel in ons is, metterdaad verkleinen, ja vernietigen en slechts tot een afgod maken, Die men welhaast voldoende gediend heeft: is het dan niet billijk, dat wij die de Heere zó tergen en Zijn Geest door onze onachtzaamheid zó bedroeven, ook getergd en in onze geest bedroefd worden door allerlei felle en vurige pijlen des satans?

¹⁵ Dr. Thomas Goodwin "De ijdelheid der gedachten", pag. 13.

- Soms kastijdt God de Heere ons zo wegens ons vroegere toegeven aan minder gruwelijke, echter ook boze en verkeerde gedachten. Wanneer men zich aan gedachten durft over te geven, en dat nog wel gedachten vol onkuisheid, wraakzucht enz., zelfs zonder de bedoeling om die in woorden of daden om te zetten, dan kruipt satan in de kleine opening van het hart en steekt dat vuur aan; en God laat dan ook bij wijze van straf toe, dat de duivel dan gruwelijke gedachten opwekt, opdat wij gewaar zouden worden, dat de gedachten niet tolvrij zijn, en dat de Heere lust heeft aan waarheid in het binnenste (Ps. 51, 8). Zoals Dina (Gen. 34, 1 v.) - omdat ze vlug erop uitging om de dochteren des lands te bezien - gepakt en geschaakt werd. En al gebeurde dit tegen haar wil, toch was het een straf voor haar nieuwsgierigheid.
- Zo bestraft God ook door middel van deze lasterlijke gedachten, die ons hart verschrikken, de onoplettendheid met betrekking tot onze vroegere gedachten, omdat wij ze al te zeer in 't wilde weg hebben laten zwerven. En zo handelt God met ons, zoals wij doen met onze kinderen: Hij laat ons verschrikken door deze bullebakken en bedroeven door de satan, opdat wij leren zouden wat het betekent, God te veronachtzamen en ijdelheid te herbergen. Daarom heeft Cyprianus niet ten onrechte gezegd: "Aan satan wordt macht tegen ons gegeven in tweeërlei opzicht: of tot onze heerlijkheid, wanneer wij beproefd worden, of tot straf, wanneer wij gezondigd hebben. Zo brengt de Heere ons onze vroegere zonden in gedachtenis."
- Zo tracht God de Heere ook Zijn kinderen te vernederen. Want anders zouden wij ons heel licht al te veel komen in te beelden inzake onze eigenwaarde. We zouden al te stoutmoedig en vermetel worden op onze eigen krachten, en al te streng en voorbarig - los van de christelijke liefde - over onze zwakke broeders oordelen. Wij verheffen onszelf vaak al te zeer, en willen de heilige en hoge verborgenheden al te nauwkeurig doorgronden. Wij worden trots op onze gaven en beelden ons in, dat wij meer betekenen dan anderen. Dit mishaaft de Heere, en wanneer Hij zulke trotse gedachten in ons hart ziet opkomen, zendt Hij de satan om ons met vuistslagen te slaan, opdat wij ons niet zouden verheffen.
Zo verging het Paulus, toen hij er maar een weinig toe scheen over te hellen om zich op de grootheid van zijn openbaringen te verheffen, 2 Kor. 12, 7-9. De duivel probeert wel, door middel van deze vurige pijlen Gods kinderen helemaal te doden en te verderven. Maar zij worden door Gods genade veranderd tot hun groter geestelijk goéd. 't Is in dezen, als het met die mens was, die zijn vijand in het lichaam stak met een vast voornemen om hem te doden. Maar hij doorstak het gezwel, dat geen chirurg bij machte was te genezen; en zo liet hij die vervuilde etter eruit lopen, die hem zijn leven gekost zou hebben.
- Zo beproeft Hij ook Zijn kinderen. Hij laat hen gekweld worden, opdat hun geloof, geduld, ijver en eerbied geoefend en vermeerderd zouden worden; opdat zij ook hun eigen zwakheid en onvermogen enerzijds, en anderzijds de noodzaak en nuttigheid van Gods genade en barmhartigheid alsook Zijn kracht in hun zwakheid naar waarheid zouden leren erkennen en belijden.
Intussen bewaart en beschermt God Zijn kinderen krachtig, zodat zij nooit geheel en al overweldigd en ten onder gebracht worden, ofschoon zij met de te vrezende machten en geweldhebbers der wereld en der duisternis dezer eeuw, en met de geestelijke boosheden te kampen en te strijden hebben. Maar Gods kracht wordt in 's mensen zwakheid volbracht, 2 Kor. 12, 9.

2. *Hoe en door welke tekenen satans inblazingen van 's mensen eigen gedachten te onderscheiden zijn.*

Het tweede punt dat wij ons in het voorafgaande derde hoofdstuk voorstelden te behandelen, is: hoe en door welke tekenen satans inblazingen van 's mensen eigen gedachten, die uit zijn verdorvenheid voortkomen, te onderscheiden zijn.

Deze vraag dient beantwoord te worden:

- a. Enerzijds, om te leren niet alle schuld op de duivel te werpen en onszelf vrij te pleiten, zoals Eva de slang alle schuld gaf, Gen. 3, 13: "Die slang heeft mij bedrogen, en ik heb gegeten." 't Is door Augustinus (of wie de schrijver dan ook moge zijn van het boek, getiteld 'De ecclesiasticis dogmatibus') zeer juist uitgedrukt: "Al onze verkeerde gedachten worden niet steeds opgewekt door het kwade ingeven des duivels, maar ontstaan menigmaal uit de werkingen van onze wil." Ook al hebben wij overigens voldoende reden om te vrezen, dat zich daaronder ook de duivel vermengt, en al verbergt zich onder al zulke stenen een schorpioen.
- b. Anderzijds om niet aan onszelf die zonden te wijten, die den duivel terecht ten laste gelegd moeten worden, zoals de Godzaligen doen, wanneer de duivel hun deze onreine en lasterlijke gedachten inblaast. Want dit stellen wij hier vooruit vast, dat er bepaalde ingevingen en inwerpingen van de duivel van de ingevingen van ons vlees verschillen, en dat wij op geen enkele manier daaraan deelhebben. Dit is een algemene opvatting, die door de beste en vermaarde prakticijns gedeeld wordt, zoals: Perkins, Downname, Abernethy, Bolton, Dyke, Sibbes, Scudder, Usher, Amesius, Alsted, Th. Goodwin, Ball, Fenner, Mayer, Teellinek, Byfield, Burgess en vele anderen.

Hiervandaan kwam het dat zij onderscheidden tussen *een boze gedachte* en *een gedachte van boosheid*. Onder de eerste verstaan zij zulke gedachten, die totaal het product zijn van en ontstonden uit een verdorven hart en gemoed, evenals nevels en dampen uit de aarde, of schuim uit een pot. Met de andere bedoelen zij zulke gedachten, die van buiten af verwekt en door de satan ingegeven worden, om ons tot kwaad te verlokken; ze worden soms *vurige pijlen*, Ef. 6, 16, en *engelen van satan* genoemd, 2 Kor. 12, 7. Luther was gewoon ze *colaphos sathanae*, '*des satans vuistslagen*' te noemen, in navolging van de heilige Paulus, zoals door ons al is aangetoond.

De Godgeleerden hebben ook onderscheiden tussen *vluchtige en blijvende werkzaamheden*. De eerste daarvan zijn geheel en al van satan afkomstig. Ze gaan door het hart, zonder ergens vast te blijven haken; en hiertegen bestaat geen gebod. De laatste zijn weer zonden (tégen het 10e gebod) óf met instemming (tegen alle negen andere geboden).

Hier moet vooraf als bekend worden ondersteld - zoals die nauwkeurige Godgeleerde, Dr. Voetius zeer juist in een zekere disputatie leerde en bijbracht -, dat alle inwerpingen en ingevingen van satan bedoelen te overwinnen of te kwetsen, of te beschadigen of alleen maar te kwellen.

1. De eerste zijn in het algemeen eigen aan mensen, die onbekeerd zijn, en vooral in overtreffende trap, aan tovenaars, waarzeggers, enthousiasten¹⁶ en soortgelijke raasbollen, die de duivel door tussenkomst van de geheimen der toverij of door duivelse verrukkingen en vertrekking der zinnen - waarover Martinus Schoockius

¹⁶ geestdrijvers

pas een boek schreef - verder door middel van uiterlijke verschijningen en andere lichamelijke werkingen deerniswekkend verblindt, zoals hij het deed de waarzeggers, Sybillen¹⁷ (over wie men o.a. Casaubonus kan nakijken), vele oudere ketteren, Mohammed met zijn heiligen en monniken (want dat die ook onder de Turken voorkwamen, is door ons in ons boek over de Mohammedaanse of Turkse godsdienst uiteengezet), de enthousiasten en enkele Münsterse Wederdopers uit de vorige eeuw en verschillende dwaashoofden en valse profeten onder het pausdom, van wie de Roomse kerk zelf toegeven moet, dat er enkelen van door de duivel bedrogen zijn.

2. Met de tweede (soort) ingevingen die bedoelen te kwetsen, pleegt de duivel soms op velerlei wijze diegenen ernstig te verwonden, die aan het geloof en de godsdienst niet vreemd zijn. Dit gebeurt vooral:

- In de eerste geboorte van de actuele of daadwerkelijke bekering.
- Daarna in de jeugdtijd der bekering, wanneer de mens nog maar kort geleden tot bekering kwam.
- Ingeval iemand van een dwaling of vergadering van dwalende mensen of een sekte overgaat tot de orthodoxe en rechtzinnige waarheid en enigheid der zuivere kerk.
- In de mannelijke en volwassen leeftijd, wanneer de mens vanwege zijn kennis en ijver in de Godzaligheid opgeblazen gaat worden, of wanneer die hoogmoed misschien te vrezen is; of naar aanleiding van het feit, dat de mens flauw en zorgeloos gaat worden of lichtzinnig van gemoed bij uitwendig eerbetoen en overvloed aan tijdelijke dingen, zoals David, Petrus, Paulus enz. ons in dit opzicht tot voorbeeld en bewijs kunnen dienen.
- Tenslotte, tegen of aan het eind van het leven. Hiervan kreeg John Knox ondervinding, die veel goeds verrichtte om de kerken in Schotland te hervormen. Toen deze waardige man kort voor zijn dood de vraag gesteld werd, waarom hij almaar zuchtte, gaf hij, ten antwoord: "Tot nu toe heb ik veel strijd in dit broze leven, en vele aanvechtingen van satan doorstaan. Maar nu is die briesende leeuw zeer fel komen aanvallen en heeft al zijn krachten tegelijk ingezet, om mij te verslinden en te verderven. Vroeger stelde hij mij dikwijls mijn zonden voor ogen en zocht mij tot wanhoop te brengen; dikwijls zocht hij mij door middel van de verleiding der wereld te verstrikken. Maar door het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord, geraakt, kon hij niet veel uitrichten. Nu is hij op een andere manier tot mij gekomen. Want die listige slang zocht mij wijs te maken, dat ik door mijn getrouwe arbeid in de dienst, de hemel verdiend heb. Maar God zij geloofd, Die mij zulke teksten uit de Schrift ingaf, waardoor ik hem heb kunnen doden en deze vurige pijl kon uitblussen; o.a. met "Wat hebt gij, dat ge niet ontvangen hebt?" "Door de genade Gods ben ik, dat ik ben" en "niet ik, maar de genade Gods die met mij was. En zo is hij overwonnen en verdwenen."

Dit wordt meegedeeld door Perkins, Melchior Adams en - op grond van deze schrijvers - door verschillende anderen. Over Wesselius e.a., wie iets soortgelijks overkwam - om dan maar van tal van martelaren te zwijgen - zal ik verderop nog nader spreken.

¹⁷ Profetessen uit de (heidense) oudheid

3. De derde soort ingevingen zijn die van de gelovigen, niet alleen die kinderen in Christus zijn, maar ook die geestelijk en volmaakt zijn. En deze laat de duivel óf haastig en in een oogwenk voorbijgaan, óf hij kwelt er de gelovigen bijna voortdurend of soms bij tijden zeer lang mee.

De ingevingen van de **tweede soort** zijn tweërlei. Want,

- óf zij steunen op, en worden aangedrongen door des duivels blote bevel, ook al deinst de natuur van het ingegeven werk of zaak terug;
 - óf ze worden ondersteund met bepaalde valse redenen en verlokkingen.
- De eerste blijken van de duivel te komen wat betreft hun oorsprong; omdat hij bij wijze van een bloot bevel, de mensen met een ingeworpen bedreiging met enig kwaad en ongemak plaagt en kwelt. Toch wordt hiervan ook het vlees enige schuld toegeschreven, voor zover de aangevochtenen ze niet absoluut en flink genoeg verwerpen. En dat overkomt meestal de vreesachtige mensen, of die in het stuk van het geloof en de bekering nog onvast en waggelend zijn.
 - De laatste, hetzij tegen het geloof hetzij tegen de gehoorzaamheid, zijn met name inwerpen, die veel van godslastering weg hebben; ze kunnen niet zo gemakkelijk onderscheiden worden, of ze van binnen uit ons vlees voortkomen, dan wel van buiten af door de duivel ingeworpen, en min of meer toegelaten worden om ons geweten te kwetsen en verwonden. Want ze kunnen uit ons vlees ontstaan en *de eerste gedachten* en verkeerde werkzaamheden van het gemoed (door de geleerden *motus primo primi* genoemd) tegen het gezag der Schrift, de waarheid des geloofs, Gods voorzienigheid, waarheid, macht, rechtvaardigheid, de vergelding der rechtvaardigen en straffen der goddelozen, tegen de Drie-eenheid de Persoon en het ambt van de Middelaar zijn, en ontstaan nogal eens zonder vooraf - min of meer - door satan gevormd of ingeblazen te zijn.

De inwerpen van **de derde soort** kunnen alleen voor die van de duivel gehouden worden, en in geen geval de onze zijn, en dat op grond van de volgende bijeengebrachte kentekenen, die de genoemde praktikale schrijvers in hun geschriften geven: gedachten die van de duivel afkomstig zijn, komen zeer plotseling en snel, *zoals de bliksem in een huis inslaat*; zegt Perkins, evenals Amesius in diens schone tractaat over 'De gevallen der consciëntie', dat nu iedereen lezen kan, omdat het door de zeergeleerde en bijzonder Godvruchtige Caspar van Wallendal in onze Nederlandse taal is overgezet.

Amesius' woorden luiden: "Men moet dan pas van oordeel zijn, dat de verzoeking uitsluitend van de duivel en niet van onszelf afkomstig is, wanneer ze - niet, zoals de gewone gedachten ontstaan, maar - schielijk en met een zekere heftigheid of geweld, op de manier van een bliksemschicht in het gemoed schijnt geworpen te worden."

Want zij overkomen ons, zelfs wanneer wij met niets verkeerd bezig zijn, ja dikwijls wanneer wij met iets goeds en met een heilig werk bezet zijn. Ik zal dit verduidelijken met Boltons woorden, die in zijn boek over het 'Zelfonderzoek' staan, welk boek te Londen gedrukt werd in het jaar 1634. Hij zegt daar: "Ze ontstaan in ons heel zachtjes vanwege uitwendige voorwerpen buiten ons, of uit onze memorie (=herinnering). Maar de andere breken bij ons onverwachts binnen, wanneer wij geheel en al vervuld en bezet zijn met andere overdenkingen, - en dat zonder enige aanleiding - hetzij door uitwendige gebeurtenissen, hetzij door vroegere gedachten en overleggingen van het

gemoed, en wanneer wij aan zo'n zaak maar weinig aandacht schenken. Zondige gedachten worden bij onszelf opgewekt door verlokkingen en a.h.w. door ontbiedingen. Maar satans ingevingen vallen krachtig en hevig en fel bij ons binnen. Die worden in onze verbeelding ingeworpen als het licht van een bliksem, en dat met zo'n onvermijdelijke indruk, dat ze niet door enig verstand of vermogen van de mens voorkomen kunnen worden

Zo worden ook de verzoeking, die uit het hart opborrelen, van déze duivelse inwerpingen, die van buiten af worden ingeworpen, onderscheiden door Christopher Love, William Gurnall en - om anderen, die ons sedert de eerste druk van dit Tractaat onder de ogen kwamen, voorbij te gaan – door John Arrowsmith. Zo wordt de duivel aan zijn eigen spraak, evenals Petrus aan de zijne, gekend.

- De gedachten die van de duivel komen, worden enigszins (zoals Bolton zoëven zei) met geweld het gemoed opgedrongen, zodat de mens ze niet vermijden kan. En zij komen, keer op keer nu elkaar, a.h.w. opgedrongen en aanéengeketend op het gemoed aanzetten, zodat - al zou u ze honderden keren per dag afwijzen - zij u toch wel honderden, ja misschien wel duizend keer als een zich herhalende bliksemschicht op één dag, zullen aanranden en bespringen. Zodat zij door hun herhaaldelijk komen de memorie verzwakken, de zintuigen afstompen en de hersenen vermoeien en ontstellen. Ze laten zich niet verdrijven, maar hoe meer wij ertegen ingaan en ze trachten af te slaan, des te meer overvallen ze ons als vliegen.
- Dit is een *drijven als dat van satan*, zoals dat van Jehu gezegd wordt in 2 Kon. 9, 20: "Het drijven is als het drijven van Jehu, want hij drijft onzinnig." Want indien zulke lasteringen van de mens zelf voortkwamen, dan zouden ze niet zo'n grote heftigheid en snelheid ontwikkelen, maar dan zouden ze langzaam, bij trappen, merkbaar en toch. onmerkbaar - evenals andere verzoeking - binnensluipen, van kleinere beginselen opklimmende tot grotere en meerdere kracht. Men zou ze dan ook weerstaan, afwijzen of ze enigszins in hun aanval stuiten. Ook zouden ze dan wat gematigder en met minder geweld opkomen. En tenslotte, het gedurig herhalen zou niet zoveel en niet zulke vreselijke gevolgen veroorzaken, als deze gedachten bij Gods kinderen plegen te doen, zoals naast de reeds genoemde practicijs, goed is aangetoond door dr. Voetius.
- De gelovigen schrikken zeer jammerlijk voor de ingeving van deze lasteringen. Zij bedroeven er zich (zoals wij hierna nog breder zullen uiteenzetten) hartelijk over en verfoeien ze alle van ganser harte en voortdurend. Zodat zelfs het geringste vermaak of zelfs de allerlichtste eerste aanritseling van 's mensen kant, wat betreft het begin, de voortgang en het einde van deze ingevingen, geen plaats vindt.
- Deze lasteringen, die door de duivel ingeblazen worden, zijn ook vreselijk gemeen, vreemd, dwaas, zonder enige schijn van reden en waarheid, en daarom ook hatelijk en in strijd met de overblijfselen van het natuurlijke licht en het rechte verstand. Wanneer die duivelse gedachten voor de eerste maal ingeworpen worden, wordt de mens met een ongewone vrees getroffen; z'n vlees wordt beroerd en dikwijls volgen er ziekten en krankheden op, zoals ons dit de ervaring bij deze en gene wel geleerd heeft. En dit hebben wij ook al horen getuigen door de Godvruchtige Teellinck. Maar de gedachten die de mensen van zichzelf hebben, plegen geen vrees of ziekte te veroorzaken, omdat het gemoed ze bijvalt en goedkeurt. Vergelijk 1 Kon. 3, 26.
- Tenslotte zijn deze lasteringen en gemeenheden van dien aard en zo bedrieglijk voorgesteld, dat ze in het verstand van een ongeletterd mens (zoals deze bezochten veelal zijn) niet zouden kunnen vallen. 't Zijn zulke schandelijke dingen, die

meestal niet ontstaan kunnen, dan in het hart van zeer goddeloze en volslagen booswichten. Maar de mensen, die zo benauwd worden, zijn eerlijke, rechtschapen en eenvoudige mensen, die nooit soortgelijke gruwelen van anderen vernomen of ergens in een boek gelezen hebben, en ook nooit dergelijke gedachten gekoesterd hebben. 't Zijn mensen, die belijdenis van het geloof doen en zich zo christelijk gedragen, dat men er in het allerminst niet aan kan twijfelen, of het zijn ware leden van Christus. En daaruit blijkt dus, dat die gedachten niet van binnen uit ontstaan, maar van buiten af door de duivel worden ingeworpen.

3. *De gronden om Gods kinderen te vertroosten.*

Na vooraf te hebben aangewezen, hoe en onder welke tekenen satans inblazingen van 's mensen eigen gedachten onderscheiden dienen te worden, zullen wij nu des te beter aan Gods kinderen de troostgronden kunnen voorstellen, wanneer zij door de duivel met zulke gemene en godslasterlijke gedachten geplaagd worden.

Want "indien de ingevingen en inwerpselen van de duivel van die van ons vlees onderscheiden zijn, en indien ons vlees niet altijd met die ingevingen meewerkt, zodat ze niet noodwendig van die beide oorzaken (namelijk de duivel en ons vlees) voortgebracht worden, dan volgt daaruit, dat wij dus alleen voor de zonde gevrijwaard zijn bij uiterlijke kwellingen en verschrikkingen van satan", zoals onze hooggeleerde en in de praktijk (der Godzaligheid) zeer ervaren Dr. Gisb. Voetius waardig opmerkt aan het adres van een zekere vermomde Remonstrant, die deze kwestie (naar de gewone manier van doen bij de Arminianen, mensen die in "de praktijk" doorgaans zeer ongeoeffend zijn!) vanwege een grove onwetendheid waardeloos en onprofijtelijk had te berde gebracht.

Er zijn drie trappen in de aanvechting:

- a. de inblazing,
- b. het vermaak en
- c. de bewilliging.

De inblazing is alleen maar de blote werking of het voorstel van een ander, hetzij van de duivel, hetzij van des duivels instrument, geheel en al buiten ons. En deze kan bij ons geen zonde heten, indien er maar geen vermaak of inwilliging bijkomen, die allebei tekenen van zwakheid zijn. Indien wij dus die smerige en lasterlijke gedachten toestemmen en hun gang laten gaan, en ze niet terstond verwerpen, dan geven wij daarmee toe, dat ze onze zonden zijn. Want hoewel de duivel er a.h.w. de vader van is, dan zou in dat geval ons hart er toch de moeder van zijn. Satan vervulde eerst Ananias' hart, om den Heiligen Geest te liegen, Hand. 5, 3. Dat wil zeggen: hij verwekte dat wonderlijke misbaksel in Ananias' hart, maar door dat toe te stemmen, wordt Ananias ermee belast, als de moeder ervan, daar hij het in zijn hart zich voornam, vers 4. En al is het, dat satan die gedachte bij Judas in het hart gaf, Johs. 13, 2, dan eigentoch zijn eigen geweten het zichzelf toe, als z'n eigen daad, Matth. 27, 4: *Ik heb gezondigd, verradende onschuldig bloed.* Evenzo belijdt David, omdat hij aan de satan die hem ophitste om het volk te tellen, gehoor gaf, dat die zonde van hemzelf was, zeggende, 1 Kron. 21, 1.8: *Ik heb zeer gezondigd, dat ik deze zaak gedaan heb.*

Maar wanneer wij er geen welbehagen in hebben en er geen zondig genoeg in scheppen, dan zijn het niet meer onze zonden, zomin als het een reine maagd of vrouw tot zonde aangerekend mag worden, wanneer zij geroepen en alles in het werk gesteld heeft, wat haar maar mogelijk was, om de haar aangedane geweldpleging te

verhinderen. Tot zonde verzocht en aangeraden te worden door een ander, is dus geen zonde, maar een kruis, mits er niet de geringste inwilliging van dat verzoek of zelfs ook maar de geringste kitteling in de genegenheid aanwezig is.

De duivel moet dit zelf - zegt Daniël Dyke - verantwoorden. Het is geen zonde voor een fatsoenlijk man, wanneer een slechte vrouw hem tot onreinheid verleiden wil, of wanneer men hem tot het bedrijven van een vreselijke moord tracht te bewegen; zo lang hij namelijk maar aan die verzoeken tegenstand biedt en zijn afkeer van die zonden toont, zoals zowel Jozef als Hiskia deden; de eerste, toen hij verzocht werd van zijn meesteres tot onkuisheid, en de laatste, toen hij vanwege de lasterlijke brieven van Rabsaké gedrongen werd God te wantrouwen, Gen. 39, 12, 2 Kon. 18 en 19, 10. Dit waren niet hun zonden, maar hun kruisen. Zo ook: wanneer wij die boze lasteringen, die ons door de duivel of diens instrumenten te binnen gebracht worden, niet inwilligen, maar daarvan een afkeer hebben en ons uit alle ernst daartegen verzetten, dan zijn het niet ónze, maar satans eigen zonden, die ons nooit door God in rekening gebracht zullen worden; en dat des duivels verzoeken van de daad en schuld van de verzochte kunnen losgemaakt worden en daarvan bij gevolg dienen onderscheiden te worden, kan heel duidelijk worden afgeleid uit het voorbeeld van onze Zaligmaker Jezus Christus, *Die in dezen, ja in alle dingen is verzocht geweest, doch zonder zonde*, Matth. 4, 1, Hebr. 4, 15.

Mocht iemand hier tegen in willen brengen, dat - indien ze dan al in Christus, God èn Mens, gescheiden werden - daaruit nog niet volgt, dat ze ook in enig bloot mens gescheiden kunnen worden, zoals onze Godgeleerden de bijzonderheid 37) van de vrije wil van onze Zaligmaker en de desperatie (= wanhoop) van Diens geestelijke of helse dood van elkaar scheiden, doch bij andere blote mensen ontkennen, dat zulks zou kunnen -, dan antwoord ik:

dat de zonde aangemerkt moet worden óf in de daad zelf der inwerpingen, óf voor en na die daad.

Indien de zonde op de eerstgenoemde manier wordt beschouwd, dan is ze in geen geval de zonde van de gekwelde mens, maar uitsluitend die van de kwellende duivel. Want een inwendig of uitwendig kwaad, hetzij dat van God afkomstig is (zoals de verlaten), hetzij die van de duivel komt, hetzij men die van een beest of hoe dan ook moet ondergaan -, is geen handelen of werken, en bij gevolg is het ook geen zondigen. Op de tweede en laatste manier bezien, is er noodzakelijk enige zonde van de mens bij, die van dichtbij of van veraf niet slechts deze duivelse kwelling, maar ook allerlei ander kwaad vóórafgaat én daaruit voortvloeit. Want wie is er nu in onze (gevallen) staat, die ooit zónder zijn zonde geplaagd wordt, of enige kwelling verdraagt en overwint? Maar het is de vraag, of die kwelling en dat lijden een formele zondige daad .is, en of het wel de zonde van hem is, die lijdt (= ze ondergaat); en op die vraag zeggen wij: *nee!*

Maar het is een andere vraag, of er een bepaalde zonde aan die kwelling voorafgaat of erop volgt, en dan zeggen wij: *ja*.

Want die aanvechtingen tot wanhoop, ongeduld, onkuisheid, minachting van het lichaam, al te grote neerslachtigheid van leven, moeten van de lasterlijke inblazingen onderscheiden worden, en zij volgen er niet vanzelf als uitwerking op, maar bij geval, zodat ze zondig, althans niet zonder zonde zijn, omdat ze voortkomen uit de zwakheid van ons eigen vlees. Maar omdat genoemde lasterlijke inblazingen uitsluitend van de duivel afkomstig zijn, zonder enige hulp of medewerking van ons vlees, zijn het niet formeel zonden van de mens, noch automatisch een oorzaak tót zonde. 't Zijn, zoals men dat aan de Scholen uitdrukt, geen gemene of schandelijke, maar droevige kwaden

zoals andere inwendige kwellingen van de duivel in het voorstellingsvermogen, of uitwendige verleidingen en bedrog zijn, die hij aan de uiterlijke zintuigen voorhoudt - zoals die van Job waren. Want de mens ondergaat die allemaal, en hij doet ze niet, hetzij geheel hetzij gedeeltelijk.

Zo was het bij onze Zaligmaker. Hij werd verzocht, doch zonder zonde, Hebr. 4, 15. Want Hij wederstond de verzoeking en verdreef de verzoeker. Christus' hart was tegenover des duivels verzoeking als een stenen of ijzeren muur voor een pijl, door ze onmiddellijk terug te drijven. Daarom sprak Hij in Johs. 14, 30: "De overste dezer wereld komt, en heeft aan Mij niets."

De vraag, of satan onze Zaligmaker ook inwendig verzocht heeft, door Zijn verstand en voorstellingsvermogen te beroeren, en door Christus' hart zulke inwendige gedachten in te blazen, die de Evangelisten in woorden beschrijven - zoals hij zulke gedachten Judas' hart inwierp, om zijn Meester te verraden, Johs. 13, 7 - dan wel, of middellijk en van buiten af, en dat in een aangenomen lichamelijke gedaante (zoals hierover de geleerden enigszins van inzicht verschillen), behoeven wij hier nu niet in den brede te verklaren.

Er zijn er, die van mening waren, dat Christus' verzoeking alleen in inwendige werkingen bestond, en dat satan toegang zou hebben gehad tot Zijn geest en inwendige zintuigen. Anderen menen weer, dat Christus alleen van satan verzocht werd door een uitwendige inblazing door middel van een stem en van een zichtbaar optreden, zoals toen hij Hem de heerlijkheid der wereld in zichtbare landschappen van z'n eigen makelij liet zien, die aan het oog vertoond werden. En deze gedachte acht Chemnitz de eenvoudigste te zijn en de minste moeilijkheden op te leveren, en volgens hem was dit ook de opvatting van de kerkvaders.

Ook Damascenus is van oordeel, dat satan uitwendig en niet via de gedachten Christus aangevallen heeft, op dezelfde manier waarop Adam door hem verzocht werd, niet door ingefluisterde gedachten, maar door middel van een uiterlijk hoorbare stem uit het lichaam van de slang. En werkelijk, wat was anders de reden, waarom de duivel een berg tot zijn voordeel koos? Want indien hij had kunnen volstaan, door op Zijn inwendige zintuigen te werken, dan zouden daarvoor alle mogelijke plaatsen hebben kunnen dienen, hetzij de woestijn of ook de tinne des tempels.

En zo heeft satan door middel van die uiterlijke voorwerpen, die hij aan Zijn zintuigen voorhield, gepoogd om het gemoed van onze Zaligmaker te verdwazen. Maar dit is hem niet gelukt. Want zijn woorden en voorwerpen bereikten wel Christus' oren en ogen, ja de werkzaamheden tot ongeloof, begeerlijkheid en afgoderij bereikten Zijn gemoed -, maar werden daar terstond bij het volmaakte Licht van Zijn verstand onderkend, en weer teruggedreven door de onveranderlijke heiligheid van Zijn wil, en ze konden niet de allergeeringste genegenheid vinden; veel minder lieten zij bij Hem de allergeeringste infectie of besmetting achter.

Wanneer wij nu evenzo die godslasterlijke gedachten die als echte vonken van des duivels aambeeld aan komen vliegen (zoals Arrowsmith niet onaardig opmerkt) teruggedrijven en verfoeien, dan kunnen ze niet voor ónze zonden gehouden worden. 't Is vroeger eens heel goed, en dat ook uit theologisch, ofschoon niet uit dichterlijk oogpunt gezegd: *Tentans non laedit, nisi cum tentatus obedit. D.w.z.: De verzoeker kan geen kwaad uitrichten, indien de verzochte hem niet gehoorzaamt.*

Wat kon immers de onschuldige Benjamin eraan doen, dat men hem buiten zijn weten, heimelijk Jozefs beker in de korenzak stopte? Daarom was hij nog geen dief en kon daarom niet met reden, van diefstal of ondankbaarheid beschuldigd worden.

Henry Scudder¹⁸ gebruikt in dit verband dit beeld: Een slimme en gemene gauwdief gaat aan een vroom en eerlijk man vragen, om met hem een compagnonschap te sluiten, maar hij krijgt een weigerend antwoord. Dan gaat die gemenerd, louter uit spijt en wraakzucht, alle gelegenheden na, ten einde die goede man, waar hij maar zou kunnen leed te berokkenen; en in een groot gedrang van mensen snijdt hij iemand uit de massa de beurs af, en stopt die handig in de kleren van die vrome man; dan gaat hij dadelijk vragen, wie er z'n beurs mist, en wanneer die persoon zich meldt, wijst hij hem op die vrome en onschuldige man; en die wordt dan dadelijk, als op heter daad betrapt, onderzocht en hij blijkt die gestolen beurs te bezitten, en wordt daarom voor een 'gauwdief' en beurzensnijder aangekeken en uitgejouwd. Maar zou u die onschuldige man wel durven beschuldigen, en hem de bedreven diefstal durven ten laste leggen?

Zo speelt nu ook satan de dief tegenover vrome gelovigen. Kan hij ze niet te schande maken, dan zal hij toch niet nalaten, om hen althans verdacht en zwart te maken, te brandmerken en te schofferen, te plagen en te tergen, waar hij ook maar eventjes kan en mag. Dit is één van zijn gemene streken, om eerst de gelovigen het hoofd vol te blazen met een massa verschillende gruwelijke en afgrijselijke gedachten, en ze direct daarna daarvan te beschuldigen en bang te maken.

Dit zal de Heere nooit tegen ons in rekening brengen. 't Wekt weliswaar Zijn toorn tegen de duivel op, maar niet over ons, die in dit opzicht moeten lijden en a.h.w. met vuisten geslagen worden. 'n Moeder wordt niet boos op haar kind, dat ze in haar armen draagt, omdat het door een paar rakkers met stenen gegooid en gewond wordt, maar zij heeft veeleer medelijden met haar kind. Maar ..., terwijl zij haar kind beschermt, wordt ze boos op die kwajongens.

Evenmin is de HEERE boos op Zijn kinderen, omdat hun vijanden vurige pijlen op hen afschieten en hen verwonden, maar Hij is op satan vertoornd, omdat deze Zijn kinderen zo lastig valt. "Niemand legge op hem de oorzaak van die lasterlijke woorden. Want de HEERE, Die een Kenner van het hart is, weet dat deze woorden en vonden niet van ons (afkomstig) zijn, maar van onze vijanden", zegt Johannes Climacus; en even later geeft hij dan de raad, dat men er hem van moet overtuigen, dat "niet de ziel de oorzaak is van zulke gedachten, maar de onreine geest" - zoals wij hierna nog die woorden (want ze zijn het wel waard) in den brede zullen horen.

Een zekere Fulbertus, die bisschop geweest is, werd eens, naar het schijnt, de vraag gesteld, om zijn oordeel te geven over dit soort gedachten; en hij heeft toen een antwoord op die vraag in een verzonden brief (die tevens de laatste van al zijn overgebleven brieven was) gegeven. Men kan die lezen in de Bibliotheek der Kerkvaders (onder de titel:) "Over de gedachten, die zich tegen onze wil aan -ons opdringen, heeft aldus onze zeer beminde vader als zijn gevoelens uitgedrukt, dat die geen enkele schade kunnen uitrichten, indien ze het gemoed maar niet voor 't allergeringste deel bevallen." Dat hij er verder nog aan toegevoegd zou hebben, dat men ze met het teken des kruises uit het gemoed dient te verdrijven - zoals men de lastige muggen van de ogen verdrijft - is een belachelijk fabeltje.

"Gij ondergaat ze meer, dan dat gij ze doet, en de goede ziele wordt ermee bespuwd, en spuwt ze zelf niet uit", zegt Lanspergius ergens, die een rooms practicien was. En een ander: Johannes Gerson (een zeer geleerd, Godzalig en vermaard man, die kardinaal van Kamerik geweest is, en kanselier aan de Hogeschool van Parijs, en vanwege Karel VI gestuurd werd naar het Concilie van Constanz, waar hij partij koos

¹⁸ Henr. Scudder, "Chr. Wandel", cap. 17, p. 526.

voor het concilie tegen en boven de paus - want hij leerde, dat een concilie boven de paus staat! -; reden, waarom hij nog op hoge leeftijd van zijn positie en al zijn goederen beroofd werd, en weer naar Lyon vluchtte, waar hij vroeger prior was in het klooster der Celestijnen!) zegt in zijn lieflijke Traktaat (zoals hij er zovele geschreven heeft) over 'De aanvechtingen':

"De vijand brengt niet zelden iemands gemoed in beroering, door er een grote massa vuile en schandelijke gedachten in te werpen, opdat hij maar geloven zou, dat hij daarmee voortdurend zondigt. Want hij beweert, dat het een gruwelstuk is, dat deze gedachten op komen zetten, wanneer men de 'Getijden' leest of bezig is om God te dienen. En daarom welt hij ertoe op, dat hij zich voortdurend zal inspannen, om ze geheel en al te verdrijven, en zich niet te bekommeren om nog iets anders te doen. Want die boze vijand weet wel, dat men de wind gemakkelijker in de hand kan vasthouden, dan dat die (gedachten) met wortel en tak uitgerooid of zo verdreven zouden kunnen worden, dat ze later nooit nog eens zouden opduiken. Maar wij zondigen niet, wanneer ons goddeloze gedachten te binnen komen, maar dan pas, wanneer we die toestemmen, d. w. z. wanneer onze wil ze gunstig is en ze met genoeg omhelst, wanneer die (wil) zich over hun komst verblijdt; maar zo lang ze ons niet bevallen en ons tot schrik en haat zijn, dan is er geen gevaar van zonde."

Op een andere plaats in zijn 'Tractaat over de Genezing van de mismoedigheid', dat ook door Robert Bolton aangehaald wordt in diens werk 'Onderwijzingen, hoe men recht een bedroefde Consciëntie vertroosten zal', zegt hij: "Zulke gedachten van vervloekte godslastering komen niet van de mens, maar van de duivel, die ze ingeeft. En daarom zullen ze ook den mens niet tot schuld worden toegerekend. Want alles wat de mens tegen zijn wil drukt en benauwt, en hem niet bevalt of vermaakt, in zulke dingen kan de verzoeker niet gemakkelijk schade aanrichten."

En op nog een andere plaats schrijft hij: "Voldeed u ooit zo'n slechte gedachte? Dat zij verre, zegt deze; want ze heeft mij steeds ten zeerste mishaagd. En - zegt de heilige vader - 't is dus duidelijk, dat niet gij ze *doet*, maar dat ge ze *ondergaat* door toedoen van de oude vijand, die u zo lastig valt, om u in het laatst door wanhoop te kunnen vangen.

Diezelfde mening is ook Henricus Harpius toegedaan, en vele anderen met hem, wier woorden - indien de reeds aangehaalde niet volstonden - wij hier gemakkelijk zouden kunnen afschrijven en tussen voegen.

Men dient - zegt iemand ('t zij Hieronymus, of Pelagius - zoals de meesten denken en aantonen -, of tenminste een ander, die de ketterij van Pelagius aanhing) - onderscheid te maken tussen die gedachten, die de wil met instemming omhelst, en die, welke het gemoed tegen wil en dank worden ingeblazen, en die door het gemoed vol afkeer bestreden worden, om ze te verdrijven.

En zo begeerde Luther in een brief, die hij aan een zekere Wenceslaus Linck, predikant te Neurenberg schreef, dat men dan ook zulke mensen op die manier zou vertroosten: "Zij moeten (zegt hij), hoewel het moeilijk valt maar omdat het toch de beste remedie (= geneesmiddel) is, er zonder enige twijfel zeker van zijn, dat zulke zwaarmoedige gedachten niet van henzelf zijn, maar van de verleidende satan afkomstig zijn, die hij hun ingeeft, om hen daarmee te beangstigen en te plagen."

En dit is het eenparige gevoelen van al die reeds genoemde Godgeleerden. Aldus spreekt een van de grootste en aanzienlijkste practicijns: "De verzoeking, die van anderen tot ons komen, hetzij door middel van woorden, gebaren of uitwendige voorwerpen, of anders door innerlijke gedachten, waarvan men een afkeer heeft,

zonder er ook maar enig behagen in te scheppen, zijn geen zonden in hen, die verzocht worden, maar oefeningen en beproevingen."

Zo schrijft ook Amesius in het 2e Boek van zijn 'Gevalen der Consciëntie', hfdst. 18, par. 19: "Indien de gedachte niet van ons, maar van de duivel afkomstig is, dan is ze zeer te verfoeien, maar moet niet voor onze persoonlijke zonde gelden, Matth. 4."

Niet anders is ook de taal van de zeer Godvruchtige en geleerde Johannes Hoornbeek: "In deze zaak dient men steeds nauwkeurig te onderscheiden tussen de ingevingen van de duivel en ons hart daartegenover, zodat men niet dadelijk het voor zijn eigen zonden moet rekenen, wanneer de mens zulke verschrikkelijke gedachten te binnen schieten; neen, het is zijn kruis en plaag, en niet zijn zonde, wanneer de ziel zich direct daartegen verzet, daarvan terugschrikt, en erover klaagt. De ziel wordt geweld aangedaan en vormt uit zichzelf zulke gedachten niet." En zo is het ook.

Laten Gods kinderen eens over deze gedachten ondervraagd worden. Dan zullen zij samen verklaren, dat ze er zo'n afkeer van hebben, als van de duivel en de hel zelf, en dan zullen ze verzekeren, dat zij - evenals Jacob niet ophield met worstelen, hoewel zijn heup al verwrongen was, eer hij gezegend werd - evenzo genegen zijn om hun hele leven er niet mee op te houden, ze te weerstaan, totdat zij de overwinning verkregen hebben. 'n Duidelijk bewijs (daarvoor), hoezeer zij die gedachten verfoeien en haten.

"Bedenkt (zegt John Abrenethy), dat het niet uw persoonlijke *zonden*, maar uw *kruisen* zijn. Het zijn des duivels zonden. En hij heeft ze te verantwoorden. 't Zijn niet de uwe, want gij broedt ze niet uit, of keurt ze goed, of stemt ermee in. Het zijn uitwendige gedachten, afkomstig van een uiterlijke oorzaak: ze stammen niet uit onszelf, noch uit onze eigen verdorvenheid. Vreest daarom maar niet! " En inderdaad, wanneer wij onze geest door deze gedachten zo overstuur maken en ons erdoor laten hinderen bij (de vervulling van) enige plicht of tegenover God, of tegenover de medemens,. of in onze vroegere zoete vertroostende en lieflijke omgang en gemeenschap met God en Jezus Christus - zoals, naar wij weten, Gods kinderen dat gewoon zijn -, dan geven wij aan satan, wat hij wil (hebben), en laten hem zijn voornaamste doel bereiken. Hoe meer wij ons dan ook daardoor overstuur maken en ons dat aantrekken, met des te meer geweld en gruwelijkheid zal hij ze dan ook op ons hart dringen en ons schrik aanjagen, zoals (wat wij niet betwijfelen) Gods kinderen dit in deze strijd wel ervaren hebben.

Maar zelfs aangenomen, dat zulke godslasterlijke gedachten, waarmee Gods kinderen bestreden en geplaagd worden, óf uit hun eigen hart opkwamen, qf hun van buiten af ingeblazen en te binnen gebracht en door hen gewillig aanvaard en gekoesterd werden, en daarom hun eigen zonden waren -, dan zouden zij wel reden hebben om zich daarover hartelijk te bedroeven en ze te bewenen; maar toch geen reden, om aan hun staat te wanhopen. Want het kan best gebeuren, dat een wedergeboren mens zich komt schuldig te maken aan allerlei soort zonden en overtredingen; maar toch met een uitzondering daarop; nl. de lastering tegen de H. Geest.

Ofschoon dus zo iemand schuldig zou staan aan genoemde godslasterlijke en afgrijselijke gedachten, dan zal hij niettemin (indien hij ze van harte belijdt en beweent) genadige vergeving voor die alle - hoe verfoeilijk ze ook mogen zijn! - van God. door Christus verwerven en verkrijgen; even waarachtig als de mond der waarheid dat Zelf betuigt en zeer vertroostend belooft, Math. 12, 31, v.: "Daarom zeg Ik u: Alle zonde en lastering zal den mensen vergeven worden; maar de lastering

tegen den Geest zal den mensen niet vergeven worden. En zo wie enig woord gesproken zal hebben tegen den Zoon des mensen, het zal hem vergeven worden; maar zo wie tegen den Heiligen Geest zal gesproken hebben, het zal hem niet vergeven worden, noch in deze eeuw, noch in de toekomstige." Zal dus iedere zonde en lastering van de mens vergeven worden, en dan niet deze lasterlijke gedachten, die de duivel tot vader hebben? Want Christus werd Zelf op dit punt lastig gevallen, omdat Hij alle arme zielen in dergelijke omstandigheden te hulp kwam. Vgl. Ezech. 18, 22.

De geleerde en zeer beroemde Amesius zegt in de laatste aanhaling: "Hoewel wij de verzoeken niet toestemmen, hebben zij toch - indien ze uit ons hart opkomen - onze zonden ermee vermengd, zelfs in hun eerste ontvangenis. Nl. omdat zij uit ons vlees en onze verdorvenheid opwelt, ook al werd ze door de duivel aangestoken en ontvonkt, Matth. 15, 18 v., Gen. 6, 5 en 8, 21, Jak. 1, 14. Maar die zondetrap is van dien aard, dat, hoewel ze gedurig ootmoed vereist, toch niet van vertroosting verstoken moet blijven, aangezien het de algemene staat van alle gelovigen is, die niettemin Gode aangenaam zijn in Christus." En werkelijk, zo is het ook.

God heeft jegens hem meer gedachten van barmhartigheid, dan wij gedachten hadden vol weerspanningheid. "Uwe gedachten aan ons (zegt de Kerk in Psalm 40, 6, wanneer zij spreekt over die gedachten van barmhartigheid) hebt Gij vele gemaakt, men kan ze niet in orde bij U verhalen." Wij zijn pas gisteren begonnen om gedachten van weerspanningheid tegen God te denken, maar Zijn gedachten van barmhartigheid waren van eeuwigheid en duren tot in eeuwigheid! En na eerst te hebben gesproken over onze gedachten (Jes. 55, 7: "de ongerechte man verlate zijne gedachten, zo zal Hij Zich zijner ontfermen"), voegt Hij daarom opzettelijk erbij: "want Hij vergeeft menigvuldiglijk"; opdat nl. de tegenwerping van de veelheid en vuilheid der gedachten zich niet zou laten gelden, om de mens de moed te doen verliezen en niet te mogen hopen op barmhartigheid. En ten einde ons te verzekeren dat Zijne gedachten van barmhartigheid onze zondige gedachten verre overtreffen, voegt Hij er nog bij: "Want gelijk de hemelen hoger zijn dan de aarde, also zijn Mijn wegen hoger dan uw wegen, en Mijn gedachten dan ulieder gedachten", Jes. 55, 8, v.

Evenals elke zonde is ook deze zonde vergeefbaar in Christus. Daarom kunt gij met een bedroefd hart zeggen: "Ik dan doe datzelve nu niet meer, maar de zonde, die in mij woont" (Rom. 7, 17); evenals Paulus zichzelf vertroostte, nadat hij zich ingespannen had, om te doen wat met Gods wil overeenkwam, en nadat hij het tegenovergestelde verfoeid en tegen zijn eigen verdorvenheid gestreden had.

David zegt in Psalm 66, 18: "Had ik naar ongerechtigheid met mijn hart gezien, de Heere zou niet gehoord hebben." Hij zegt niet: indien er enige ongerechtigheid of enige gedachte aan ongerechtigheid in mijn hart geweest was. Want wie kan zeggen, dat zijn hart rein is? Maar hij zegt: had ik mij enige ongerechtigheid voorgenomen, indien ik bedoelde die binnen in mij te koesteren, dan zou de Heere mij niet gehoord hebben. Welnu, de gelovigen kunnen naar waarheid getuigen, dat ze zich niet voorgenomen hebben om hun hart met zulke vuile gedachten te vermaken. En daarom behoeven zij niet bang te zijn, dat ze door God zullen afgewezen worden, wat satan hun dan ook wijs zou mogen maken.

Die kloeke en strijdvaardige held, Luther, moeten wij ons voor ogen stellen. Want nadat hij zich met het geloof gewapend had, sprak hij de duivel als volgt aan (en daarin leek hij meer op een overwinnaar dan op een strijder!): "O satan, uw

bedreigingen en verschrikkingen 'doen' mij niets. Want er is er Eén, Die Jezus Christus genoemd wordt, in Wie ik geloof. Deze heeft de zonde veroordeeld, de dood en de hel vernietigd, én is - o, satan - uw Satan."¹⁹

Toen men Salomo Gesnerus op diens sterfbed de vertroosting tegen des duivels aanvallen en aanvechtingen in herinnering bracht, antwoordde hij: "Ik heb met de duivel totaal

niets te maken. Laat hij mij maar bespringen, en zijn krachten aan mij, arme zondaar, beproeven. Daarom zal ik de moed nog niet opgeven. Ik zal hem op de Zoon van God, zoals Deze aan het kruis hing, wijzen, en zeggen: Tegen Hem en niet tegen u heb ik gezondigd. Aan Hem betrouw ik mij helemaal toe... Indien ge Hem overwinnen kunt, dan zult ge ook mij overwinnen

Onder de brieven van een zekere Gerardus Magnus, of: Geert Groote (die in het jaar 1340 te Deventer geboren is, en in het jaar 1384, op 20 augustus stierf), een man, die niet alleen 't eerst een bewijs ervan leverde, dat men mocht hopen op het herstel van de zo in verval verkerende Godgeleerdheid, maar ook een weg gebaad heeft voor die reformatie van Christus' Kerk, die later gevolgd is, zoals bij Revius kan worden nagelezen!) is er één, die thans nog in het eigen schrift (nl. van Geert Groote) in de bibliotheek van Martinus Schoockius bewaard wordt, met als opschrift: "Aan een broeder, die, naar hij dacht, boven zijn krachten verzocht werd." Daarin zegt hij, naast andere zeer lezenswaardige dingen, ook: "Geloof u dan, dat God niet getrouw is, omdat uzelf ophield geduldig te zijn? 't Geeft geen pas, om te wanhopen, daar wij een Medicijnmeester hebben, die alle andere doktoren overtreft... Wie een christen is, gaat helemaal binnen zichzelf, en let daar met al zijn gedachten op geen enkel ander voorwerp, dan alleen op de verwonde Jezus Christus." Dat is zeker waar, en dat betaamt een ieder - zoals steeds -, maar vooral in deze aangelegenheid, te doen en zich te versterken.

Een andere troostreden kan ontleend worden aan die grote ontsteltenis van het gemoed, die door die lasterlijke gedachten bij Gods kinderen veroorzaakt wordt. Want dit is een bewijs van de godsvrucht van het gemoed, en ze duiden erop, dat ze tegen hun wil erdoor overweldigd werden. Die strijd, die uit die ontroering blijkt, is er een teken van, dat er iets in hun gemoed tegen die verzoeking strijdt. Waren Gods kinderen in deze aanvechting rustig, zonder te klagen of te kermen, dan zou het kunnen lijken, alsof ze er enigszins in toegestemd hadden. Want water wordt niet door het opgieten van water, maar door het inwerpen van vuur zo hevig in beroering gebracht. Stellig wordt hem, die op dit punt 't minst ontroerd wordt, de meeste schade aangedaan, Luk. 11, 21. Ananias en Saffira waren zeer rustig, Hand. 5, 3 en 8. Maar Paulus was, toen hij met deze vuisten geslagen werd, zeer ontsteld en in de allergrootste beweging, 2 Kor. 12, 7, v., Rom. 7, 24.

De ware gelovigen beelden zich niet zelden in, dat zulke lasteringen niet in het gemoed van Gods kinderen ingeworpen plegen te worden. Doch zij bedriegen zich jammerlijk. Want er is hun bijna niets meer gemeen(schappelijk), dan met zulke lasteringen gekweld te worden; en dat nog des te meer, naarmate zij vromer en Godzaliger zijn; zoals, naar ik meen, die lieve Bernardus zeer goed in zijn boek over 'de Consciëntie' 't uitdrukt. Daar handelt hij over de menigvuldige verscheidenheid der gedachten. 't Werd zeer goed uitgedrukt door een zekere Antonius (over wie men lezen kan in de geschriften van Athanasius), dat alle duivels tegen de mensen een vijandige haat koesteren, doch een heviger haat tegen de christenen, maar de allerbitterste tegen de religieuzen of godsdienstigen.

¹⁹ Satan is het Griekse woord voor bestrijder, tegenstander

Ja, satan is zo gewoon om met dit wapen te vechten, dat hij het daarmee bestond om onze Zaligmaker Zelf aan te vallen, ondanks het feit dat Hij het onbesmette Lam Gods was, in Wie geen zonde te vinden was, of ook maar de geringste mate van vleselijke begeerlijkheid. Want laat zich vreselijker godslastering denken, dan God en Zijn dienst te verloochenen 'en als een gezworen onderdaan van satan voor hem neer te vallen en hem te aanbidden? En ofschoon satan onze Zaligmaker niet inwendig, door inblazing van deze lasterlijke gedachten aanvocht - zoals hij dat Gods kinderen pleegt te doen -, maar voornamelijk uiterlijk, en in een aangenomen lichamelijke gestalte, toch kan dit hun troost niet verminderen. Want door de voorstelling van zijn zo lasterlijke woorden en uitwendige voorwerpen heeft hij (zoals gezegd) getracht om de gedachten van onze Zaligmaker inwendig te verwarren, Zijn ziel te kwellen en Zijn gemoed te verontrusten, zoals dat uit Zijn woorden duidelijk wordt: *Ga weg van Mij, satan!*

Dit is ook zijn bedoeling, wanneer hij Gods kinderen kwelt met deze gedachten. Hij blaast hun ook niet zelden deze boze gedachten in door voorstelling van gemene voorwerpen en taferelen waarover Jodocus Coccius, Martinus Delrio en Antonius Dauroultius (die echter met reserve gelezen dient te worden!) kunnen worden nagekeken; of ook door middel van z'n boze instrumenten, wier gemene woorden en goddeloze redenen hij het gemoed en verstand van Gods kinderen lange tijd kan voorhouden, en ze daarop zó kan laten staren, dat ze, zoals Job klagend opmerkt, geen adem kunnen halen, en geen andere goede gedachten - zoals ze zo graag zouden willen - in hun gemoed kunnen opnemen.

Indien satan er dan niet voor terugdeinst om onze Zaligmaker Zelf met zulke duivelse gedachten aan te randen, wat wonder is het, wanneer hij ook ons met dergelijke gedachten kwelt en plaagt? En wij moeten ons daarom ook van dit vuur der verzoeking minder vreemd houden. Hierop kunnen Augustinus' woorden van toepassing zijn: "Indien het lijden van Christus maar herdacht werd, is er niets zo hard, of het kan geduldig gedragen worden." Of hetgeen eens, zij het ook bij een andere gelegenheid, Luther aan Spalatinus schreef: "wanneer ik Christus' lijden overdenk, dan verwonder ik er mij over, dat deze mijn aanvechting niet alleen iets, maar ook de allergrootste schijnt te zijn, vergeléken bij zulke grote en bij zovele mannen, bij wie ze inderdaad niets is. 't Is een zaak van geen geringe vreugde te achten, dat de Heere ons ook in dit opzicht verwaardigt, om ons aan Zijn Zoon, als ons Hoofd, gelijkvormig te maken. En Die werd ook dermate door de duivel beproefd en verzocht, opdat Hij door Zijn eigen gevoel en ervaring van zulke pijnlijke smarten zou leren, om met een gevoelig en mededogend hart medelijden met ons, Zijn arme en met satans zo vurige pijlen beschoten kinderen, te hebben; én opdat Hij, als met een zachte hand, onze bloedende en gekwetste ziel zou kunnen verbinden met Zijn zoetste balsem van teerhartigheid en liefde. Want "in hetgeen Hij Zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan Hij dengenen, die verzocht worden, te hulp komen", Hebr. 2, 18.

Christus was droevig, opdat gij blij en verheugd zoudt zijn, sprak een Italiaanse martelaar, Faninus, naar aanleiding van een bepaalde gebeurtenis, tot zijn schreiende vrienden. Ja, Hij is ook in al onze benauwdheden Zelf benauwd geweest, Jes. 63, 9.

Volgens Christus zijn ook de aller-Godzaligsten nooit van deze vuistslagen vrij geweest. Zo werd de vrome Job er door z'n vrouw toe verzocht, om zijn God te vloeken. Indien tenminste die woorden uit Job 2, 9 op die manier - zoals meestal geschiedt - moeten uitgelegd worden. Zelf moet ik zeggen dat ik daaraan meermalen getwijfeld heb, daar het mij in geen enkel opzicht waarschijnlijk voorkomt, dat een vrouw uit zo'n Godzalig gezin in zo'n groot verval zou komen, om zo onbeschaamd tegenover haar zozeer bedrukte man te spreken. En het deed mij dan ook goed, dat ik

mijn opvatting bevestigd vond bij Sixtus Amama, en in diens geschriften door de opvatting van Theodorus Beza, wier beider verklaring niet zo hard, maar wat lieflijker is dan de gangbare. Paulus werd met vuisten geslagen. Sommigen lieten dit, niet ten onrechte slaan op satans inblazen van godslasterlijke gedachten; zoals wij al eerder aangetoond hebben.

Maar het beliefdde ook de Heere, om anderen - buiten Zijn heilige Schriften - op die manier door de duivel te beproeven. Het zijn stellig zeer treffende woorden, die een zeker Godzalig 'idiot' (want hij draagt nu eenmaal die naam in zijn geschriften) tot zijn God gesproken heeft. Woorden, die waardig zijn, ook al zijn ze wat breedspakig, om door ons in dit verband te worden aangehaald. En dat nog temeer, omdat ze slechts door weinigen in de 'Bibliotheek der orthodoxe (kerk)vaders' gelezen worden.

Zo zegt die vrome man, wanneer hij spreekt over de 'strijd tussen vlees en geest': "Ik word erg gekweld, Heere mijn God, en mij wordt op een hevige wijze geweld aangedaan, omdat vele schadelijke gedachten mijn hart verstrooien en mijn ziel van U scheiden en aftrekken. Dat is mij, Heere, een inwendige strijd, die des te ernstiger en gevaarlijker is, naarmate zij mij sneer persoonlijk raakt. Maar wie zou, o Heere God, mijn Schepper en Verlosser! de aanval van verkeerde gedachten kunnen vermijden? Ik weet wel, Heere, dat zulks niet in 's mensen macht ligt, om te verhinderen dat die gedachten bovenkomen en toenemen. Die strijd, Heere, is mij gedurig nabij en laat mij maar niet los, hetzij ik waak of slaap, of iets goeds bedenk, spreek of doe: want altijd overvalt ze mij weer, ja overal. Dat zijn de pijlen, die de oude bedrieger vooruitzendt... O mijn aller-genadigste Heere God! help mis toch in deze strijd. en strijd toch voor mij in deze dagelijks terugkerende worsteling, opdat ik niet overwonnen word, maar dankzij goede gedachten en werkzaamheden overwinnen mag en over hem triumfere, opdat ik U met heilige gedachten zou dienen, altoos en eeuwiglijk! Amen!" Zie, hoe die vrome man altijd maar weer en op alle mogelijke plaatsen en in al z'n werken door deze duivelse gedachten aangevallen en besprongen werd!

Toen Wessel Gansfort (die ongeveer in het jaar 1419 te Groningen het levenslicht aanschouwde, en die wegens zijn grote geleerdheid en faam veelal het 'licht der wereld' heette; 'n man, die - zo iemand! - niet alleen verlicht was met de Evangelische waarheid, maar haar ook, zij het in het verborgene, zeer bevorderd heeft, zoals we daarvan kunnen lezen bij z'n biograaf Hardenberg; reden, waarom Luther, die van zichzelf erkende dat hij door Gansforts geschriften bijzonder versterkt werd, ook diens Brieven voor het eerst uitgaf en met een 'Voorrede' vereerde!), op zijn sterfbed door een vriend, die hem opzocht, gevraagd werd, hoe hij het maakte en hoe het toch wel met hem ging, toen antwoordde hij, dat hij, gelet op z'n ouderdom (want hij was al 70 jaar oud!) en op de ernst van z'n ziekte nogal aardig goed eraan toe was; maar dat hem één ding veel last bezorgde, nl. *dat hij door verschillende gedachten en redenen begon te twifelen aan de christelijke religie.*

Een andere Godzalige, en om haar geleerdheid zeer beroemde vrouw: Olympia Fulvia Morata geheten, zei vóór haar dood, dat de duivel haar 7 jaar aan één stuk getracht had van het geloof afvallig te maken. En zo gebeurt het menigmaal, dat de geleerde en meest geoefenden in de hoofdwaarheden der christelijke religie, het allermeest met deze pijlen van satan bestookt worden.

Luther placht te zeggen, dat hij, hoewel hij lichamelijk gezond was, uitwendig van de gehele wereld, en inwendig van de duivel en al diens engelen te lijden had. En er zijn er stellig maar weinigen, die zowel in deze als in allerlei andere aanvechtingen méér

verkeerd hebben dan deze man Gods Luther. Zo schreef hij eens aan z'n vader: "Het komt mij voor, dat satan al van mijn kindse jaren af iets in mij van die dingen voorzien heeft, die ik nu lijden moet. Daarom heeft hij met ongelofelijke list gewoed om mij te verderven en te hinderen, zodat ik er vaak verwonderd over was, of ik mogelijk de enige mens geweest ben, die hij zo bestreed."

Zo spreekt Casmannus over hem in zijn 'School der aanvechting': "De heilige man Luther heeft in het jaar 1527 in de hitte van deze verzoeking gezweten en naar lichaam en ziel ziek neergelegen. Later was hij gewoon te zeggen, dat hij liever gedurende zijn gehele leven in de diepste kerker al maar gevangen zou willen liggen, dan die smarten ook nog maar één uur te moeten doorstaan."

Tot zijn vriend Justus Jonas zei hij: "Ik zal de dag van gisteren nooit vergeten, waarop ik, als op een school, een proeve van mijn vorderingen nam, en in het allerheetste 'zweetbad' zat." (Ich bin gestern in der Schule gewest un in einen heissen schwitzbade ghesessen'). En juist aan die school der aanvechting ontleende hij die bekwaamheid en dat verstand, om alle andere aanvechtingen van Gods kinderen, die ons in de Goddelijke geschriften voorkomen, zo deftig te verklaren, zo levendig uit te drukken, en tot vertroosting der aangevochtenen toe te passen, zoals wij allen wel weten en over hem één van zijn leerlingen, Andrew Willet²⁰ naar waarheid getuigt.

Zo genadig is God, dat Hij te allen tijde te midden van Zijn Kerk sommige bijzondere mannen verwekt, die Hij onderwijst en bekwaam maakt op de school der geestelijke ondervindingen en verdrukkingen der ziel, opdat ze met een meer dan gewone bekwaamheid en kunstvaardigheid andere treurende Sions in hun gewetens-benauwdheden, sterke aanvechtingen, vuistslagen van satan, geestelijke verlatingen, verval in de genade, eclipsen van Gods lieflijke aangezicht en andere kwellingen der ziel zouden kunnen vertroosten.

Tot hen behoorde ook Meynardus Schotanus, 'n man die zo Godvruchtig was, dat men met meer recht van hem zeggen kan, hetgeen vroeger (de kerkvader) Hieronymus van Blasilla sprak, dat nl. 'alle deugden bijeen in zijn dood bezwaken zijn'. Dr. Gisb. Voetsius spreekt als volgt over hem in zijn begrafenis-toespraak: "Hiervandaan werden hem die gedurige en overvloedige lekkernij van vertroosting, die hem des te aangenamer waren, naarmate zijn Godvruchtige ziel al vele jaren geleden, ja van het eerste begin van zijn dienstwerk, met droevige gedachten, nl. met verlatingen en verdrukking naar de geest (= geestelijke verlatingen) meer geoefend was." De apostel zegt in 2 Kor. 1, 6, "Doch hetzij dat wij verdrukt worden, het is tot uw vertroosting en zaligheid." Indien er maar veel meer mensen in deze school geoefend waren, dan zouden zij ongetwijfeld een andere uitleg en een geestelijker toepassing maken van verschillende dingen.

Toen Johannes Mathesius op zijn sterfbed en in zware (geestelijke) strijd neerlag, en hem - ten einde hem te troosten - iets uit z'n eigen geschriften voorgelezen werd, zei hij: "Leest toch niet mijn uitlegging; want indien ik toen gesteld was als nu, dan zou ik anders geschreven hebben", zoals dit door z'n biograaf ons meegedeeld wordt. Zo waar is het, wat door Luther gezegd is, dat nl. deze drie dingen: lezen, bidden en aanvechtingen iemand tot een echt godgeleerde maken; en ook, dat er een groot verschil bestaat tussen een godgeleerde in z'n uiterlijke voorspoed, en een onder het kruis.

²⁰ In het Latijn noemt de schrijver hem: Hieronymus Willerus. Dit moet Willetus zijn. Zijn werken vermeldt 'Redgrave & Pollock'. Willet was nl, in zijn tijd een beroemd Engels Godgeleerde.

Ik heb eens gehoord van een zeer vrome vrouw in Engeland, die erover klaagde, dat ze een predikant kende, die wel uitnemend en indrukwekkend kon preken, maar geen Godzalige handel en wandel bezat; daarom werd zij door de duivel met verschillende godslasterlijke en atheïstische gedachten bezocht, inzake God en de waarheid van de religie. Want de duivel trachtte laar wijs te maken, dat er geen God bestond, of dat haar godsdienst niet de ware was, omdat deze zo verkeerd door iemand werd vóórgeleefd, die ze overigens zo plechtig kon onderrichten en die zij, indien het de ware godsdienst was, evengoed zou proberen te beleven, als hij (de ds.) ze onderwees. Nadat dit al geschreven en gedrukt was, kwam mij een zeker traktaat van Samuël Ward in handen, waarin hij dat gebeurde in deze woorden weergeeft:

"Er was onlangs een vrouw, over wie veel gesproken wordt in bepaalde delen van dit land. Zij leefde in openlijke twijfel aan de Godheid. Daarom kon zij, ondanks haar verlichting en bekering, maar moeilijk vertroost worden. Later verklaarde zij meermalen, dat het schandelijke en ergernisgevend leven van een zeer geleerd man²¹ ... in de stad van haar inwoning haar aanleiding gegeven had tot die verwenste twijfelingen." Zo weet de satan uit alle dingen, en ook uit deze aangelegenheid, voordeel te halen; en om hem dat te ontnemen, behoorden niet alleen alle predikers, maar ook de gewone lidmaten heilig en voorzichtig te wandelen! Satan bezit van zichzelf genoeg schichten en pijlen, om Gods volk te bestoken, al worden er hem geen andere aangeboden door mensen, die - gelet op hun positie en beroep - verplicht zijn om die aangevochten en benauwde zielen te vertroosten en te versterken. 't Zal hun werkelijk zwaar vallen, dit te moeten verantwoorden.

Edward Bagshaw vertelt in zijn biografie van de uitmuntende theoloog Robert Bolton, dat deze lange tijd door vreselijke gedachten inzake God en door vervaarlijke overdenkingen van de dood bezocht werd; en dat de duivel, door hem die in te blazen, z'n overige geestelijke moeilijkheden en ellende zeer heeft vergroot. En de ervaring is ons bij velen van Gods kinderen een overvloedige getuige.

Salomo zegt in Prediker 9, 2: "Enerlei wedervaart den rechtvaardige en den goddeloze, den goede en den reine, als den onreine";. maar dit kruis is uitsluitend eigen aan Gods kinderen. "Ik weet niet", zegt Bolton, "of er wel één onder hen is, die niet - min of meer -, op de één of andere tijd onder deze verschrikking te lijden heeft. En toch meent een ieder van hen, dat alleen zij in dit opzicht hebben te lijden, en dat het Gods kinderen niet gemeenschappelijk is, om zulke monsterachtige, gemene en vreselijke gedachten in het verstand geworpen te krijgen, die zij, vanwege hun ijselijke monsterachtigheid niet noemen noch zonder schrik gedenken durven."

Omdat wij dus merken, dat ons geen bezoeking bevangen heeft, die ook niet vele andere heiligen ondervonden hebben, moeten wij niet wanhopen, murmureren of onszelf veroordelen. Want dan zouden wij ook nog trouweloos zijn tegenover het ganse geslacht van Gods kinderen (om met Asaf te spreken), Ps. 73, 15. De christen moet toch de een of andere strijd op aarde doormaken, Job 7. 1. "Ik wil u gewaarschuwd hebben - zegt Augustinus -, dat er niemand op aarde zonder aanvechtingen leven zal, opdat hij, van wie wellicht de éne aanvechting weggenomen werd, des te rustiger een andere tegemoet kan zien." En het is de vraag van Hieronymus: "Wie der heiligen is zonder strijd gekroond?" Indien er een strijd zijn moet, waarom dan ook niet deze, waarmee het onze God belijft ons te oefenen en te kwellen?

Dit ons kruis zal ook misschien niet lang duren. Onze verlossing en verlichting kan dichterbij zijn, dan wij wel denken. Zoals Christus de satan van Zich deed gaan, nadat

²¹ *waarschijnlijk een predikant; zo voegt de schrijver, ds. Oomius, eraan toe!*

Hij enige tijd diens onbeschaamdheid toegelaten had -, zo zal Hij hem misschien spoedig bevelen, om van ons te wijken, wanneer Hij dat het beste voor ons zal achten te zijn.

John Glover is nog, na zovele jaren zulke hevige aanvechtingen en harde klappen van satan verdragen te hebben, aan het eind (nl. van z'n leven) door zijn God verlicht en vertroost, zoals door John Foxe in zijn 'Geschiedenis' verklaard wordt.

Toen Gansfort - over wie wij het pas hadden - enige tijd door satan met deze vuisten geslagen was, sprak hij tenslotte tot zijn vriend, aan wie hij tevoren zijn nood geklaagd had: "Ik dank er God voor, want al die ijdele disputen zijn verdwenen!" En de genoemde vrome Olympia sprak ervan, dat de duivel zich nergens meer openbaarde, net alsof hij al z'n kracht verloren had. En toen haar man kort voor haar dood, haar als uit de slaap gewekt, met ik weet niet welk een zoete vreugde overtoegen, stilletjes had zien lachen, en hij naar de reden daarvan gevraagd had, zei hij tegen haar: "Houd moed, want ge zult in dat schone licht komen te wonen! " Toen knikte ze, al lachende, met haar hoofd tegen hem, daar zij van zwakheid niet meer praten kon. En even later zei zij: "Ik ben helemaal blij!" Na die woorden heeft zij niets meer gezegd, totdat het licht in haar ogen gebroken was; zoals haar man Grunthlerus in een brief aan Cael. Secund. Curio meedeelde.

De Heere laat dit de duivel alleen toe, dat hij ons met vuisten slaat, 2 Kor. 12, 7 - want zónder Zijn toelating kan hij niets doen, zelfs niet in een kudde zwijnen varen; hij moet om die toelating vragen, Matth. 8, 31, en ze begeren, Luk: 22, 31 -, maar Hij beperkt hem ook wat de hevigheid en de tijd ervan betreft. En Hij geeft steeds met de verzoeking de uitkomst, opdat wij ze kunnen verdragen. Doch die precieze tijd te weten, komt ons niet toe, Hand. 1, 7. Wij moeten ze geduldig afwachten en intussen niet nalaten tot onze God te roepen en met onuitsprekelijke zuchtingen te bidden. En in elk geval moet Gods genade, waardoor Hij ons in Christus begenadigd heeft - door ons tot Zijn kinderen aan te nemen en Zijn Geest te geven, door Wie wij verzegeld worden tot de dag der verlossing - ons genoeg zijn en ons daarmee tevreden stellen, 2 Kor. 12, 8, v., ook al raken we nu net niet van alle doornen en vuistslagen bevrijd, zoals wij dat wel zouden willen. Toen Mozes vroeger verzocht en bad om ook over de Jordaan te mogen gaan, werd hem geantwoord, Deut. 3, 26: "Het zij u genoeg, spreek niet meer tot Mij van deze zaak." En daar het de Heere alzo beliefdde, was het hem genoeg. Veel meer moet dat bij ons het geval zijn, daar ons immers niet geweigerd wordt, om uiteindelijk dat hemelse Kanaän binnen te gaan, maar alleen dit, dat we dat hier niet steeds zonder moeilijkheden zullen aanschouwen. Past hierop toe Gen. 45, 28, 2 Sam. 19, 30 en Johs. 14, 8.

Maar voorts zijn zulke kwellingen ons ook niet zelden van nut, zoals reeds door ons aangetoond werd. Want ze vernederen onze ziel, ze dwingen haar tot alle mogelijke geestelijke oefeningen, tot wakkerheid en een nabije wandel met God. Aangevochten worden is geen zonde (zegt Albertus Magnus in zijn Tractaat over 'Het aanhangen van God', maar een reden, om de deugd te beoefenen, opdat de mens door de verzoeking tot veel goede dingen zou mogen komen.

En wat de gedachten aangaat, die uit onze verdorven natuur oprijzen: die leren ons dit schadelijke lichaam des doods méér te haten en dichter tot God te naderen, zoals die heilige man na zijn onvernunftige en beestachtige gedachten deed, Ps. 73, vs. 22 en 28. Zij doen ons hart vaster aan God hechten, ze maken ons met de noodzakelijkheid bekend van een dagelijkse, reinigende en vergevende genade, en ze doen ons ernaar streven om in Christus gevonden te worden, en zo brengen ze ons dikwijls op de

knieën, om van Christus Zijn Geest af te smeken, teneinde deze vervloekte vloed te stuiten en om een levende Fontein van betere gedachten in ons te zijn. Dat deed Paulus blijkens 2 Kor. 12, 8.

"Dikwijls (zegt Ephraïm de Syriër) kwellen u gemene gedachten, en daarover bent u dan bedroefd; u bidt God om kracht ertegén, dat Hij u toch uit die strijd komt verlossen. En toch, broeder, is u dat vaak van groot nut; 't overkomt u zo vaak, opdat ge u niet zoudt verheffen, maar nederig zijn." Zo weet God ook het kwade ten goede voor Zijn kinderen te wenden. "*Ook dit* is zo 't best!" placht in alle moeilijkheden de Jood Rabbi Gamse te zeggen, die daarom dan ook 'Gamse' genoemd werd, wat in het Hebreeuws 'ook dit!' betekent, nl. ook dit zal ten goede meewerken; '*hetoba*'.

Tenslotte is het er zover vandaan, dat deze gedachten (zoals zich de gelovigen soms verbeelden) er tekenen van zouden zijn, dat wij geen kinderen Gods zijn, dat ze dit veeleer des te sterker bevestigen, zoals dit zeer juist door Gerson is opgemerkt.

"Wanneer (zegt hij) zulk een boze, vreselijke, grove, gemene en schandelijke gedachte ons lastig valt, laat daarom een devoot persoon niet al te zeer verschrikt en bedroefd zijn; en laat hij niet geloven, dat hij daarom door God verlaten is ..., maar laat hij daaruit meer vertrouwen putten, dat hij aan God toebehoort." De reden daarvan is deze, dat zulke vreselijke gedachten maar zelden in het gemoed van nette wereldlingen ingeblazen worden, of bij sommige anderen ingang vinden, die toch wel onderdaan van satan blijven, tenzij het zulke mensen waren, die zich oefenden in goddeloze boosheid tegenover God. Want die gedachten zijn ook gemeen en verfoeilijk bij het licht van de verdorven natuur, en verschrikken zelfs het hart van natuurlijke mensen. En daarom blaast de duivel zulke gedachten niet het gemoed van 'gewone' zondaars en zorgeloze wereldlingen in, uit vrees dat hij dan hun slapend geweten zou kunnen wakker maken.

Zolang wij maar met de duivel goede vrienden en compagnons zijn, zal hij ons niet zo vaak lastig vallen; maar wanneer wij hem de vroegere vriendschap en samenwerking in ernst hebben opgezegd, zal hij ons nooit meer met rust of vrede laten. "Sommigen menen - zegt Gregorius (die de bijnaam van 'de Grote' kreeg) zeer waardig - dat zij van God verlaten zijn, omdat Hij hun onophoudelijk aan aanvechtingen prijsgeeft. Terwijl die aanvechting veeleer een teken is van Gods liefde. De vermeerdering van aanvechtingen is een teken, dat iemand aan de greep van de duivelen ontkomen is. Wanneer iemand gevangen zit, heeft hij één à twee bewakers. Maar als hij ontsnapt, vervolgen ze hem allemaal. Daarom vervolgen de duivelen, zolang iemand door de duivel gevangen gehouden wordt, hem niet zo erg, als ingeval hij hem ontkwam."

En op een andere plaats zegt hij: "Hoe meer ons onze vijand, zolang wij in dit leven zijn, zich ziet tegenwerken, hoe meer hij ons tracht eronder te krijgen. Want degenen, van wie hij wel weet dat hij ze rustig bezit, valt hij niet lastig, maar tegen ons wordt hij des te meer opgehitst, omdat hij uit ons hart, als uit z'n eigen woning, verdreven wordt. Want dit heeft ons de Heere enigszins willen afbeelden, Die de duivel niet eerder toestond Hem te verzoeken, dan na Zijn Doop; teneinde ons daarmee een teken te kunnen aanwijzen van toekomstige bekering, dat Zijn leden, nadat zij tot God bekeerd zijn, dan zwaardere aanvallen van aanvechtingen te verduren hebben." En werkelijk, zó is het toch!

Laten Gods kinderen toch eens bedenken, waarom de duivel hen met deze zo uiterst godslasterlijke gedachten niet kwelde en plaagde, toen ze nog dood lagen in zoden en overtredingen, en verdronken lagen in ijdelheid en vleselijke begeerlijkheid. Dat kwam, omdat hij, als een sterk gewapend man, hen geheel en al in zijn macht had, en

daarom alles zich in rust bevond; en omdat hij ze in zijn strikken, waar hij maar wilde, gevangen rondleidde. Welaan dan, het feit, dat ze thans met zulke verfoeilijke gedachten niet zo geplaagd worden, sinds zij begonnen om voor de ware Godzaligheid en deugd uit te komen, is er een goed teken van, dat ze met behulp van Gods Geest uit z'n gevangenis gebroken zijn en dat ze aan zijn strikken en klauwen tot hun geluk ontkwamen. "Indien het ons lust om dat grote lichaam der kerk te beschouwen, zullen wij gemakkelijk kunnen merken, dat de geestelijke mannen der kerk veel heviger bestreden worden dan de vleeselijke", zegt Bernardus.

Ik zal dit gedeelte besluiten met de woorden van een zekere Izaäk Presbyter, die in zijn traktaat over 'De verachting der wereld' als volgt spreekt: "Dit zij u een teken: hoe verder ge vordert op de weg naar de Koningsstad en ze meer nabij komt, hoe meer de hevigste verzoeken u zullen overkomen; en hoe meer ge toeneemt, des te meer zullen die verzoeken tegen u vermeerderen. Want God geeft geen grote gaven, zonder tevens grote verzoeken (te geven)."

4. Over de geneesmiddelen tegen deze gemene, godslasterlijke gedachten.

In de 4^e plaats moeten wij in onze verhandeling de remedies en middelen aanwijzen, die wij tegen deze gemene godslasterlijke gedachten dienen te gebruiken.

Allereerst en voor alle dingen hebben wij er ons wel voor te wachten, dat wij er niet lang en uitvoerig mee bezig zijn, om zulke gedachten te onderzoeken, zorgvuldig te bespreken of met schriftuurlijke of andere goede redenen te weerleggen, zoals bij andere aanvechtingen tegen het geloof of de goede zeden pleegt gedaan te worden. Wij moeten erop letten, dat wij niet overleggen, hoe gemeen en vreselijk ze wel zijn. Want het is des duivels koopwaar, het zijn zeer besmettelijke dingen: hoe meer wij er ons mee ophouden, hoe meer we erdoor bezoedeld raken. Daarom is het geraten dat men, zodra ons zulke lasterlijke gedachten te binnen komen, z'n hart ertegen verheft en ze met een stijf gemoed tegenstaat en verfoeit, en alleen maar zegt: "*Er staat geschreven! er staat geschreven!*" zoals onze Zaligmaker ook deed, Matth. 4, vs. 4, 7, 10, v.

En wanneer ze vaak terugkomen en telkens weer onder leiding van de satan met nieuwe aanvallen en met meer kracht worden aangevoerd en ingeblazen, dan moeten we bedenken, dat het de plicht van een onoverwinnelijke soldaat is, om niet alleen 's vijands aanval en aandrang te doorstaan, maar ook het rekken en ongerief van een langdurige belegering te verdragen. En wanneer men dat volhoudt, zal ook ons tenslotte hetzelfde overkomen, als Christus: "Toen liet de duivel van Hem af, en ziet, de engelen zijn gekomen en dienden Hem."

Dat bedoelde ook die genoemde Johannes Climacus in het aangehaalde citaat: "Wie zich, zegt hij, door de *lastergeest* ontsteld vindt en daarvan verlost wil worden, weet zeker, dat zijn ziel niet de oorzaak van zulke gedachten is, maar dat het die onreine geest is, die eens tegen Christus sprak: *Dit alles zal ik U geven, indien Gij, nedervallende, mij aanbidt!* Daarom moeten ook wij hem afwijzen en niet letten op wat door hem beweerd wordt, maar ronduit verklaren: ga weg van mij, satan, ik zal de Heere mijn God aanbidden en Hem alleen dienen! uw bedrog en woorden zullen op uw hoofd terugkeren, en uw lastering zal op uw nek neerdalen, in deze en in de toekomstige eeuw."

Gerson placht te zeggen, dat men zulke gemene gedachten daarvoor moest houden, alsof de ganzen tegen ons snaterden. Want, zei hij, hoe meer ge met satan gaat redeneren, hoe meer hij u zal kwellen.

Deze raad geven in het algemeen alle godgeleerden en practicijs, zelfs de rooms-katholieke. Albertus Magnus zegt in zijn aangename traktaatje over het aanhangen van God: "Indien het godslasteringen zijn en zeer gemene gedachten, dan moet ge vóór alles hieraan vasthouden, dat ge er niets beter tegen doen kunt, dan op zulke fantasieën geen acht te slaan, ook al zijn de godslasteringen nog zo schandelijk, gemeen en vreselijk. Alleen moet ge er geen aandacht aan besteden, maar ze verachten en ze uzelf niet aanrekenen of uzelf ermee kwellen. Want ongetwijfeld zal de vijand op de vlucht slaan, als ge hem en zijn aanhangers zó verachten zult. Want hij is bijzonder hoogmoedig, hij duldt het niet om veracht of afgewezen te worden. Daarom is het de beste remedie om er niet veel op te letten, evenmin als We dat doen op de muggen, die - tegen onze zin - voor onze ogen vliegen.

Evenzo schrijft Bonaventura: "De aanvechtingen tegen het geloof en van de lasterlijke geest en dergelijke, kunnen wij noch ontvluchten noch met tegenkanting overwinnen. Hoe meer wij daardoor op onszelf verontwaardigd worden en ermee disputeren, des te

meer wordt hun woede en razernij maar opgewekt. Maar men moet er niet om geven, noch ervoor vrezen, mits men ze niet heeft ingewilligd, en hun bedreigingen geduldig als een soort duivels gefluister verdraagt. Want het kan op geen andere manier bedwongen worden. Zulke aanvechtingen plegen voor de Godvruchtigen zonder gevaar te zijn, maar wel zijn het vaak voorboden van een grotere genade in de toekomst, en van meer vertroosting; en ze zuiveren de zonden uit."

Deze nauwkeurige raad gaf ook Justus Lansberg in zijn 'Handboekje over de christelijke strijd', waar hij het over aanvechtingen heeft. "Het is (zegt hij) bijna altijd veiliger, om met de aanvechtingen geen oorlog te beginnen, maar, zodra ze er zijn en zodra ge erg hebt in de zonde, die u verzoekt - d.w.z. die u naar het verkeerde verlokt of verschrikt -, om dat als een onwaardige zaak en te onbetamelijk om naar te luisteren, te verwerpen, te verachten, te vervloeken en te verfoeien. Er bestaat geen probater middel tegen godslasterlijke gedachten en vuile ingevingen tegen de mensheid van Christus of van de maagd Maria en andere heiligen, dan ze alle geheel en al te verachten. Geef hem niet die eer, dat ge bang voor hem bent, of enige rekening met hem houdt. Veracht ze dus, schuif ze van u af, en lach ze uit, en heb er geen angst of vrees voor (als ge ze niet voor vermaak aanvaard hebt). Schrijf dit gefluister, van wie het dan ook komt, gerust op rekening van de duivel. Want hij weet niet anders, dan God te lasteren. En schrijf het niet op uw eigen rekening, omdat ge Gods eer wilt bevorderen.

Ik vat het maar samen. Wie hij ook moge zijn, die u deze dingen ingeeft - dingen die tegen God indruisen -, die moet ge u niet aantrekken noch uzelf die dingen toeschrijven, die u plotseling of met geweld te binnen komen, of die ge wel gevoelde, maar niet met uw innerlijk aanvaardde, noch uw instemming vinden. Want al die dingen, die u zo tegen uw wil overkomen, zullen u in geen geval toegerekend worden. Want ze zullen niet tot uw ondergang strekken, maar tot reiniging en heerlijkheid. Dus is het alleszins geraten om alle aanvechtingen verachtelijk af te wijzen, en met hun inblazing niet zoveel te rekenen, dat men ze beantwoordt, of ernaar luistert, of ze tot een geestelijk beraad toe te laten, om ze zo in de gelegenheid te stellen hun raadgevingen voor te stellen. Daarom heb ik gezegd, dat het van groot belang ten opzichte van de aanvechtingen is, om er niet mee te gaan vechten of te disputeren, ze nauwgezet waar te nemen of te bestrijden. Want zoveel gemeenzaamheid en verlot moet hun niet toegestaan worden, dat ze tot een bespreking ontvangen worden, of dat ze gehoor krijgen. Want zij moeten niet zo lange tijd aangehoord worden, dat ze gaan vertellen, wat ze willen of aanraden. Maar zodra men gewaar wordt, dat ze in aantocht zijn, moeten ze uitgeschakeld en uitgelachen worden. Want als u ze tot een gevecht of tot een gesprek laat komen, zult u ze moeilijk kwijt kunnen raken en hun beeld en vrees (vooral de voorstelling van die aanvechtingen, die ge vreest; zoals de tentatiën van godslasteringen vreselijk zijn) u des te dieper inprenten. Tegen zulke geestelijke aanvechtingen te strijden, is hetzelfde, als wanneer iemand zou vechten tegen snaterende ganzen, of blaffende honden, of tegen boze en twistzieke vrouwen. Want die zijn alleen maar te overwinnen, door ze stilzwijgend en minachtend te passeren. Want als ge tegen ze durft te vechten, of ze gaat tegenspreken, zult ge niet meer bereiken dan dat ge ze nog tot groter woede opwekt. Maar als ge ze onbevreesd passeert en er u niet om bekommert, dan zullen ze stil worden."

Tot zover de woorden van genoemde schrijver, omdat hij o.i. daarmee de gehele aangelegenheid van deze zaak duidelijk heeft voorgesteld en, hetgeen wij hier vooral bedoelen, levendig heeft uitgedrukt. En dan, wanneer hij het over de zuiverheid van

hart heeft, zegt hij: "Indien ge de verkeerde gedachten wilt bestrijden, zeg dan alleen maar: 'jullie zijn het niet waard, dat ik u antwoord geef of naar jullie luister!' Als ge met de gedachten strijden wilt (vooral, wanneer ge ze aanvankelijk uw oor geleend hebt), dan zult ge vaak het onderspit delven. En daarom: zodra ge dit bemerkt, moet ge ze van meetaf afwijzen, ze verafschuwen en er u van afwenden tot iets anders, dat goed is. Doet u dan precies, alsof ge ze niet ontdekt had, of alsof ze niet bij u geweest waren."

78

Dezelfde raad geeft op menige plaats Johannes Gerson. Laten toch (zegt hij in zijn aangehaalde traktaat over 'De remedie (= geneesmiddel) tegen de kleinmoedigheid') de angstvallige kleinmoedigen erop toezien, dat zij, wanneer de vijand van het menselijke geslacht den mens met de drek van de allergemeenste gedachten bestrijdt - zoals bij de belegering van steden en vlekken pleegt te gebeuren met vuil uit modderpoelen -, of wanneer hij iemand door een plotseling geluid verschrikt of verbazing inboezemt (eveneens a.h.w. onverwachts, zoals ook de aanvallers van sterke vestingen gewoon zijn, dat met de donder van musketten te doen; en zoals kermisgasten met hun grimassen de kinderen schrik weten aan te jagen) - laten ze, zeg ik, erop toezien, dat ze over zulke dingen geen vragen stellen, of er veel woorden aan verspillen, maar er liever om lachen.

En laat hen met die, in zulke zaken zo geoefende vader, Johs. Gerson nl. (in zijn beschrijving van het leven der kerkvaders) zeggen: 'uw onreinheid zij op u, duivel! De Heere is mij een Helper, ik zal niet vrezen'. Want omdat ge een onreine geest zijt, is de onreinheid uw werk. Evenmin vrees ik uw verschrikkingen, omdat ik Hem, Die te komen staat om te oordelen de levenden en de doden, en Die de wereld door vuur richten zal, tot een Beschermmer heb."

En elders, waar hij pas goed over deze zaak spreekt, zegt hij:

"Indien ons dan nòg niet deze helse stekende vliegen met rust laten, dan is het beste verweer ertegen, dat de mens er zich niet meer om bekommert, maar in vertrouwen op God, geduld oefent en er zeker van is, dat ze hem geen kwaad zullen doen."

En weer op een andere plaats merkt hij op: "Vaak laten deze gedachten zich beter overwinnen, als wij ze voor niets achten en ons gemoed met andere dingen bezig houden, dan wanneer we ze met geweld trachten te verdrijven." En dat is de gedurige raad en leer van die genoemde Gerson, die wij op grond van zijn geschriften steeds voor een zeer Godzalige en in de geestelijke dingen zeer geoefende man achten in zijn tijd geweest te zijn.

De Roomsers vertellen heel veel over hun heil. Catharina van Sièna, 'n vrouw, die - naar zij beweren - erg door de duivel aangevochten en geplaagd werd. O.a. was zij (zoals de monnik Bzovius meedeelt) dikwijls gewoon om haar vrienden te vermanen, dat zij in tijd van verzoeking niet met de duivel moesten gaan disputeren. Want - zeide zij - ze zijn slim en door een langdurige oefening in het bedriegen zo ervaren, dat ze zich gemakkelijk de overwinning beloven, wanneer het hun slechts toegestaan is, om met de mens te spreken. Van hem moet zich echter een kuise ziel even snel afwenden tot Christus haar Bruidegom, als een eerbare vrouw dat doet van een overspeler'. En dit heeft zij, volgens hetgeen de Roomsers vertellen, ook zelf in praktijk gebracht. Want toen zij door de duivel vooral op dit punt verzocht werd, dat ze niet zou kunnen volharden, antwoordde zij slechts deze heerlijke woorden: 'ik steun niet op mijn kracht, maar op die van mijn Heere Jezus Christus'; en verder zou ze niets gezegd hebben.

En dat raden ook steeds onze Godgeleerden aan, om zulke gedachten in hun eerste begin te weren en te verachten, zonder er zichzelf veel mee in te laten of z'n hart erdoor te laten ontstellen, zoals Gods kinderen in het algemeen plegen te doen, en zo geven zij de satan, wat hij op het oog heeft; zoals ik in den brede uit hun eigen woorden zou kunnen bewijzen, als ik dit niet overbodig en onnodig vond. "Wie (zei Luther) zo lang met de duivel wil vechten, totdat hij hem overwint of aan een eind komt, die doet niet anders, dan alsof hij hem in huis nodigde'. In het jaar 1524 schreef hij dit aan een zekere Lambertus Thatius, die om de belijdenis van het Evangelie gevangen genomen was: "Disputeer niet met de duivel, maar laten uw ogen op den Heere gericht zijn, steunende op het geloof'.

'n Zekere jongeman kwam bij een oudvader. Hij klaagde erover, dat hem vaak heel zondige gedachten invielen en dat hij daarmee erg geplaagd werd. Toen gaf die oudvader hem dit antwoord: 'Beste jongen, ge kunt de vogeltjes onder de hemel niet tegenhouden of ze verbieden om over je hoofd heen te vliegen. Maar dit kunt ge wél verhinderen, dat ze op je hoofd en haar hun nestjes maken. Evenzo kunt gij het niet helpen, dat u verkeerde gedachten invallen; maar dit kunt ge wel verhoeden, dat ze niet in uw hart wortelen'.

Daarom moeten wij wanneer ons verkeerde gedachten te binnen schieten, ze er weer uit laten vallen; zoals Luther zei: 'Het is 't beste om, wanneer ze u invallen, ze weer eruit te laten vallen en er niet lang over na te denken of over te praten'.

Bolton vertelt van iemand, dat hij in zo'n omstandigheid de duivel als volgt behandelde: 'Gij, gemeenste vijand van de eer van mijn God en van het welzijn van mijn ziel! gij maakt uzelf en mij tevergeefs onrustig. Ik erken mijn Schepper, Verlosser en Heiligmaker als een onbegrijpelijke, heerlijke, wijze en genadige God; ik belijd dat de hemel met heiligheid en gelukzaligheid geheel vervuld is, dat alle schepselen goed zijn en uit Gods hand voortkomen als gedenktekenen van Zijn macht, wijsheid en goedertierenheid jegens ons; dat Gods heilig Woord allerheiligst, waarachtig en een rijke schat van hemelse wijsheid en allerzoetste kennis is. En gij vervloekte, zijt de enige bewerker van alle zonde, onheil en ongerief, die u en de uwen alleen toebehoren. Vermeng daarom uw boosheid niet met mijn nederige, lieve en eerbiedige gedachten over mijn Vader, mijn Zaligmaker en vertrooster', enz. Wanneer wij zó de duivel wederstaan, dan zal hij stellig van ons vlieden.

Na die boze gedachten bij hun eerste oprijzen verworpen te hebben, is het heel goed, om daarna terstond goede gedachten te vormen, om daarmee die verkeerde te verdrijven; zoals eens zeer juist door Caesarius van Arelate (wiens werken in de 'Bibliotheek der vaders' gelezen kunnen worden) al vele eeuwen geleden geleerd werd. 'Indien wij - zegt hij - met Christus' hulp, die boze gedachten willen verdrijven, laat ons dan proberen om ons gemoed met heilige gedachten te vervullen'. Lansberg ried, om die gemene gedachten de rug toe te keren, alsof men ze totaal vergeten was. En dan wilde hij verder, dat men zich heilige dingen zou voorstellen, zoals Christus' lijden of iets dergelijks; en daarop moet men z'n gedachten zo hevig en lang richten, totdat die gemene (gedachten) verdwenen zijn.

In het leven van een (zekere) Aegidius - van wie men beweert, dat hij één van de eerste metgezellen was van die onheilige Franciscus, die zo hoog geroemd en verheven wordt door de Rooms en - wordt verteld, dat, toen hem eens gevraagd werd op welke manier men de boze en onreine gedachten zou kunnen overwinnen en toen

er verschillende methodes door verschillende personen waren voorgedragen, een zekere Juniperus aldus gesproken heeft: 'Wanneer ik die vijand in de verte zie aankomen, dan sluit ik de deur van mijn hart met goede begeerten en zeer heilige gedachten, en dan roep ik vanbinnen met een hoorbare stem: ga bij mij vandaan, de plaats van de herberg is al bezet!' Daarop zou Aegidius gezegd hebben: 'Ik neem die wapenen van Juniperus over'.

En inderdaad, met deze wapenen moeten wij ons ook tegen de satan in deze aangelegenheden verdedigen en beschermen. Met Gregorius de Grote zeggen we: 'Wat zijn al die menigten goede gedachten toch anders, dan ontelbare heirlegers van het gemoed? Want terwijl zij het gemoed omringen en versterken, laten ze geen vijand toe te naderen'.

Wij moeten ook die gedachten, als de lasterbrieven van Rabsaké, in onze gebeden voor Gods aangezicht uitbreiden 50), Zo bad Paulus, toen hij met vuisten geslagen werd, den Heere driemaal, 2 Kor. 12, 8. Zoals een eerbare vrouw niet beter van een onkuise overspeler verlost kan raken, dan zo'n verzoeking) aan haar man mee te delen. Wij moeten met Hiskia, 2 Kon. 19, 16, zeggen: "Doe, HEERE! Uw ogen open en zie, en hoor de woorden van Sanherib, die dezen gezonden heeft, om den levenden God te honen."

't Gebed is hier a.h.w. een ijlbode tot God om hulp, om onze nood te gaan klagen en ons gevaar mee te delen aan de 'overste Leidsman des geloofs' (Hebr. 12). Het gebed wordt ook door Paulus onder de geestelijke wapenen gerekend, Ef. 6, 14. Zoals een gelovig en vurig gebed in de uiterlijke oorlog meer vermag dan het zwaard dat geslepen, of dan het paard, dat tot de strijd bereid wordt, evenzo is dat gebed ook een krachtig wapen tegen satans aanvechtingen. Zoals een leeuw door liet hanengekraai, en een dief, die des nachts een huis wil inbreken, op de vlucht slaat, wanneer men de buren roept -, evenzo wordt ook de duivel met z'n aanvechtingen door een gelovig en aandachtig gebed verdreven, wanneer men God vurig aanroept... Er is niets, dat de duivel meer vreest, dan een gelovig gebed van Gods kinderen. *En wie zich zo aan God toevertrouwt, behoeft de duivel niet te vrezen*, luidt een uitspraak van de kerkvader Augustinus. 'Dit geslacht - zegt Christus - vaart niet uit, dan door bidden en vasten', Matth. 17, 21.

En deze raad gaf Abbas Iohannes in 'het leven der vaderen' bij Rufinus: 'Wanneer - zegt hij - door de vijand een smerige gedachte opgewekt is, laat dan het water des gebeds uitgestort worden, om ze te blussen'.

In dit verband zei Gerson het volgende: 'Het is aan te bevelen, dat een christen, steunend op Gods hulp, de boze geest bespot en veracht, zeggende: Gij, onreine geest, als ge ook nog maar iets meer zoudt kunnen, zoudt ge het doen ook; ik vraag niet naar u, omdat ik de Heere mijn God te hulp roep, om u nooit bij te mogen vallen'.

Iohannes Manus verklaart, dat hij in deze aangelegenheid als een mens handelde, die onder een grote boom zit, en bij het horen dat er veel gevaarlijke beesten, slangen en adders op hem af komen - die hij niet 'aan' kan - haastig de boom inklimt, om z'n leven te redden. 'Want (zegt hij), wanneer mij de gedachten van alle kanten bespringen en bekoren, klim ik door middel van het gebed naar Boven, vanwaar mijn hulpe komt, opdat ik behouden blijf,'

En dat schreef ook Lansberg: 'Wanneer u aangevochten wordt, laat dan vooral dit uw wapen zijn, om aan uzelf en aan uw kracht te wanhopen, en tot den Heere te vluchten, en Hem van ganser harte om hulp aan te roepen'. Dit is echt keurig uitgedrukt, en deze woorden verdienen daarom met des te groter opmerking gelezen te worden, omdat ze

uit de pen van een belangrijk R.K. schrijver vloeiden, die overigens, overeenkomstig hun leer, - niet wanhopen, maar op zichzelf en op eigen krachten steunen. Zo plegen nu die mensen hun taal te veranderen en ons bij te vallen, wanneer ze tot de praktijk komen, terwijl ze overigens ons en de waarheid bij ons heftig plegen te bestrijden; zoals wij nog nader bij elk verschilpunt tussen ons en de R.K. kerk, zo God wil, breder zullen bewijzen.

A. Verder hebben wij ons zorgvuldig voor niets-doen in acht te nemen.

Want wanneer wij niets doen en ons niet met de één of andere geestelijke of burgerlijke goede werkzaamheid ophouden, liggen wij meer bloot voor zijn verzoeken, en zijn we meer genegen om naar het ingeven des duivels en naar de raad van het boze vlees te luisteren. Wie niets doet, opent deuren en vensters voor satan, om bij hem binnen te vallen.

Ledigheid is verkeerd in haarzelf. Ook brengt ze de mens in gevaar van nog veel groter rampen. Waar satan iemand ledig vindt, daar weet hij gemakkelijk weer in te keren (Matth. 12, 44). Hij gedraagt zich als een krab, die een oester vangen wil, maar daar deze, naar hij merkt, veilig in haar schelp besloten zit, wacht hij de tijd af, tot ze zich met een geopende schelp in de zon gaat blakeren, wanneer de wateren en winden gekalmeerd zijn. En dan werpt ze met vaardigheid één of ander steentje tussen haar schelpdelen, en vangt haar zo met gemak, - zoals Augustinus vertelt. Hetzelfde doet satan ook. Wanneer hij een ziel tracht te bespringen en enige tegenstand schijnt op te merken dan wacht hij de tijd af, dat de mensen niets doen; en wanneer hij dan 's mensen gemoed ontslagen vindt van enig werk, dan werpt hij hem eerst boze en gemene gedachten in, als evenzoveel kwade steentjes, en daarna schadelijke werkingen, waardoor hij de ziel van een christen totaal tracht te verderven en ten ondergang te brengen.

Gerson, wiens woorden wij hiervoor al meermalen aanhaalden, zegt - wanneer hij het over de manier heeft, waarop men zich tegenover de verkeerde ingevingen gedragen moet - naar waarheid, dat er 'geen zo vuile, zo afgrijselijke, boze en vervloekte gedachte is, of de ledigheid vindt ze. Want het hart van een niets-doend mens (zegt hij) gelijkt op een molen, die, wanneer ze geen goed koren te malen heeft, zichzelf vermaalt en verteert - omdat ze gedurig in beweging is -, zelfs tot haar eigen algehele ondergang en verderf toe; tenzij ze door de inspanning van een ander daartoe verhinderd wordt'. Daarom is de raad en lering die Hieronymus vroeger aan de monnik Rusticus gaf, ons zeer nodig: 'Doe altijd wat, opdat de duivel u steeds aan het werk vindt'. Degenen die God aldus wil oefenen, is het zeer geraden, wanneer ze wat ontspanning genieten van hun dagelijks werk, om iets geestelijks te bedenken, of te lezen, of te bidden, of te zingen, vooral die kostelijke Psalmen van koning David, die, naar het welgefundeerde oordeel van Athanasius, a.h.w. een 'spiegel van zielsgestalten' bevatten, en waarmee wij gewoon zijn ook onze ziel te vertroosten.

Toen Luther zeer geplaagd en verschrikt werd door de duivel, verkwikte hij zich zowel met het lezen van de Brief aan de Galaten, als met het zingen (van de Psalmen, nl.); en hij placht dan tot de aanwezigen te zeggen: 'Komt, laat ons, de duivel ten spijt, een vierstemmige Psalm zingen uit de diepte!', zoals wij hierover breder in onze 'Kleyne Kercke' gehandeld hebben, Hfdst. VI, pag. 68 en v.v. 'In tegenspoed is een boek de beste metgezel', plegen de Arabieren te zeggen.

Weliswaar laat de duivel ons niet met rust, wanneer wij met heilige dingen bezig zijn, maar dan kwelt en valt hij ons vaak 't allermeest lastig met zijn inblazingen. Doch

wanneer hij onze standvastigheid en onvermoeidheid opmerkt, zal hij des te eerder van ons vlieden, Jak. 4, 7.

In dit verband werd door Cyprianus zeer juist opgemerkt: 'Laten wij ons altijd met geestelijke oefeningen bezig houden, opdat, zo vaak de vijand komt en probeert naderbij te komen, hij ons innerlijk voor zich, gesloten en gewapend vinden mag'. En genoemde Hieronymus schreef: 'Hij wordt niet gemakkelijk door satan gevangen, die zich met eerlijke oefeningen bezig houdt'. Want wanneer wij ons zo steeds bezig houden met de werken hetzij van de dienst van God, hetzij van ons beroep, dan staan wij stellig onder Gods bijzondere bescherming; zoals volgens de Wet de vogel, terwijl hij op z'n eigen nest zat, door niemand aangeraakt of gekwetst mocht worden; Deut. 22, 6.

B. Zoals wij ledigheid moeten vermijden, zo ook de eenzaamheid.

Want al is het soms wel aan te bevelen dat wij ons, om onze devotie des te beter, zonder hinder, en met des te meer vrucht te volbrengen, in de eenzaamheid begeven - zoals wij ter plaatse in onze 'Onderwijzingen' breder zullen uiteenzetten -, zo is toch in deze aangelegenheid de eenzaamheid niet aanbevelenswaardig, ja schadelijk. Want de satan kiest zulk een gelegenheid meestal tot zijn voordeel uit, om ons met zijn gemene ingevingen te kwellen.

"Ik heb dikwijls ondervonden (zegt Luther), dat ik juist dan, wanneer ik eenzaam was, in grote en zware aanvechtingen geraakt ben." Zoals de straatschenders reizigers, wanneer zij alleen zijn, veel eerder aanvallen en neerwerpen, dan wanneer zij een talrijk gezelschap bij zich hebben: evenzo vecht de satan het allermeest eenzame lieden aan. Zo overviel hij Christus in de eenzaamheid der woestijn, en David, toen deze op zijn dak wandelde. En het volgende schrijft de heil. Chrysostomus: "Satan vecht dán de mensen het allermeest aan, wanneer hij merkt dat zij alleen zijn; waarom hij ook in den beginne de vrouw (Eva) verzocht, toen hij haar alleen, zonder man aantrof."

Daarom zullen wij er goed aan doen, dat wij voor ons in deze omstandigheid zoveel mogelijk een goed en heilig gezelschap opzoeken, opdat wij op die manier, door onderlinge stichtelijke samensprekingen, de duivel met diens ingevingen verdrijven kunnen. "Twee zijn beter dan een", zegt de wijze Salomo; en hij roept hem die alleen is, het 'twee!' toe, omdat hij indien hij valt, dan niet door een ander opgericht worden kan, Pred. 4, 9v. "Olie en reukwerk verblijdt het hart; alzo is de zoetigheid van iemands vriend, vanwege den raad der ziel" (Spr. 27, 9), zegt de wijze Salomo. En Menander, een van de heidenen, heeft zeer juist gezegd: "De beste medicijn tegen de droefheid is een troostwoord, dat door een goede vriend gesproken wordt."

George, de prins van Anhalt (die, al was hij dan ook van zo hoge geboorte en aanzien, niet oplegging der handen liet predikambt te Merzburg in het jaar 1545 aanvaardde) placht te zeggen, dat hij behalve de vertroosting die hem de overdenkingen van Gods beloften en de gebeden schonken, "geen andere verlichting voor zijn droefheid bezat, dan de gesprekken met Godzalige en geleerde mannen." Luthers raad voor aangevochtenen was: "Dat zij de eenzaamheid moesten vermijden en steeds met anderen verkeren, door met elkaar te spreken over de Psalmen en andere Goddelijke geschriften."

Wanneer het nu gebeurt, dat wij des nachts, of op reis, of vanwege ons beroep in de eenzaamheid verkeren, dan moeten wij alleenspreken, aanspreken en samensprekingen tussen God en onze ziel instellen; zoals wij zien kunnen dat Gods kinderen meermalen deden, b.v. David in Ps. 103, 1: "Loof den HEERE, mijne ziel, en

al wat binnen in mij is, Zijnen heiligen Naam", Maria, in Luk. 1, 46, Salomo, in Pred. 2, 1, Jeremia (4, 19): "Want gij, mijne ziel, hoort het geluid der bazuin"; de Kerk in Klaagl. 3, 24: "De HEERE is mijn Deel, zegt mijne ziel, daarom zal ik op Hem hopen." Vgl. ook Ps. 16,2; 42, 6 en 12 en 62, 6; Gen. 24, 45- en Ps. 116, 7.

Soms dacht koning David aan God, Ps. 119, 55: HEERE, des nachts ben ik Uws Naams gedachtig geweest, en heb Uwe wet bewaard"; dan weer dacht hij aan Gods werken, waarover hij als volgt spreekt, Ps. 139, 17v.: "Daarom, hoe kostelijk zijn mij, o God, Uwe gedachten! hoe machtig vele zijn hare sommen! Zoude ik ze tellen? Harer is meer dan des zands; word ik wakker, zo ben ik nog bij U"; en dan weer aan zijn eigen wegen, en voortdurend aan Gods Woord, Ps. 119, 97. En al zijn overdenkingen heiligde hij steeds door gebeden, Ps. 19, 15: "Laat de redenen mijns monds en de overdenking mijns harten welbehaaglijk zijn voor Uw aangezicht, o HEERE, mijn Rotssteen en mijn Verlosser!"

Dat is dat bij zichzelf spreken, Ps. 143, 5, en tot zichzelf (spreken); zoals daarvan in de Bibliotheek der (kerk)Vaders een deftig voorbeeld van zo'n aanspraak voorkomt, of (zoals het opschrift luidt) een 'overleg van het verstand met zijn eigen ziel', onder de werken van Marcus Asceta (= de asceet); ze begint als volgt: "Hoor, redelijke ziel, metgezellin van mijn verstand; ik begeer u iets verborgens en hetgeen ons beide raakt, te zeggen."

Want zoals wij al vaker opmerkten: steeds moeten wij ons met iets bezig houden.

C. Maar vooral hebben wij er op te letten, dat wij onze gewone Godsdienstige verering niet nalaten, zoals bidden, luisteren naar en lezen van Gods Woord, ook al worden wij nog zo erg door zeer vreemde en vreselijke gedachten geplaagd en gehinderd. Want 't is des duivels voornaamste opzet, om ons van onze godsdienst af te brengen, door ons te trachten wijs te maken, dat - aangezien ons zulke lasterlijke gedachten steeds te binnen komen - wij meer zondigen, door de godsdienstplicht binnen komen - wij meer zondigen, door de godsdienstplichten kwaad verergeren dan verbeteren.

Wanneer wij echter deze heilige plichten niet verrichten kunnen, zoals wij behóren, dan moeten wij ze toch doen, al naardat wij kunnen. Ja, hoe meer wij geplaagd en gehinderd worden, des te vuriger dienen wij in onze godsdienst bezig te zijn, aangezien die oefeningen de beste wapenen vormen om onze vijand te verdrijven. Dus, wanneer wij ze afleggen, zal hij over ons, als geheel ongewapend, gemakkelijk de overwinning behalen. "Geen aanvechting moet zo zwaar en hevig zijn (zegt zeer juist de al vaker aangehaalde Lanspergius), welke u zo terneerwerpt, dat u de gewone oefeningen van uw godsvrucht 51) verzuimen zoudt. Want dit zijn uw wapenen, waardoor u des duivels strikken ontkomen en tot God terugkeren kunt; en daarom mogen ze nooit uit wanhoop ongebruikt blijven."

Het zijn Gods instellingen en middelen tot de zaligheid, die Hij ons geboden heeft te gebruiken. En daarom, al zouden wij er nu maar weinig baat bij vinden noch enige andere reden hebben om er onze tijd mee bezig te doen houden ..., laat dit dan echter volstaan, dat God ze geboden heeft; en laten wij daarom alle disputen erover terzijde stellen en ijverig met de beoefening ervan bezig zijn; zonder eraan te twijfelen, of de Heere zal, indien wij volhouden, eenmaal de satan van ons doen afhouden. Pas hierop toe Job 27, 6, Ps. 44, 18 en Ruth 2, 8.

D. Tenslotte moeten wij zoveel mogelijk al deze boze gedachten in haar oorsprong trachten te stuiten. Daartoe behoort.:

- (1) het eerst toegeven aan minder gruwelijke en toch boze gedachten. Want deze wekken niet maar onze verdorvenheden op, maar lokken ook de duivel uit, die dan - onder Gods rechtvaardige toelating - ons met deze ijselijke vuisten gaat slaan. Hetgeen Origenes gezegd heeft, is maar al te waar: "De duivel zelf zou bij ons niets vermogen, als wij hem zelf niet hielpen met onze zonden. Hij zou tegenover ons heel zwak staan, als wij hem niet sterk maakten met zondigen, en als hij via onze zonden geen plaats vond om binnen te komen en in ons te heersen. Daarom waarschuwde ons de Apostel ook zo, door te zeggen: Geef den duivel geen plaats."
- (2) Wanneer wij er zo weinig om geven om God in ons hart te heiligen, en wanneer wij onze gedachten een gemakkelijke en ruime toom geven - soms uit kracht van een ijdele gedachte, alsof ze tolvrij zouden zijn -, dan laat ons de Heere metterdaad gewaar worden, dat ze niet hel-vrij zijn. De Hasideeën waren vroeger zeer Godvruchtige en vrome mannen onder de Joden. (Want zij die hen bij de Farizeeën, Sadduceeën en Essenen als een vierde sekte rekenen, dwalen ten zeerste, aangezien ze niet minder dwaas onder de Joden, voor ketters en sectaristen golden, dan vroeger de Katholieken en Rechtzinnigen onder de ketters der Christenen gerekend werden; zoals hierover breder bij Izaäk Casaubonus kan nagelezen worden, waar hij schrijft tegen Baronius). Deze Hasideeën dienen door ons te worden nagevolgd. Drusius vertelt van ze, dat zij zich "zelfs wachtten voor een gedachte, aangezien zij geloofden dat een mens ook al door een gedachte kan zondigen."
- (3) 't Is een goede raadgeving, die ons door Justus Lanspergius aldus wordt overgeleverd: "Direct, zodra u merkt dat u vuile beelden en gedachten in de geest komen, moet ge de deuren van uw hart toesluiten, en u met verfoeing tot iets anders, en vooral: tot God, keren. Al wat er aan gemene, ongeoorloofde en ijdele dingen aan de deur van uw hart mogen kloppen en bij u binnen willen komen, moet u vol verontwaardiging en afschuw verachten, en ze vol verachting verdrijven, voordat ze een plaats in uw hart krijgen." En een weinig verder schrijft hij: "Och, laat toch niet toe, dat er in u verkeerde en onnutte gedachten en genegenheden opkomen, maar verwerp ze op het moment zelf, dat ge ze voelt. Want dan kunt u ze gemakkelijker uitwerpen, dan wanneer ze uit het aarzelen kracht verkregen hebben. Want als ge aarzelt ze te verdrijven, dan zal de vijand daaruit sterkte en krachten bij u verkrijgen, zodat ge ze later, ook al zou u willen, ze niet meer helemaal kwijt kunt raken... Het is dus noodzakelijk om met ze, op gevaar af, te twisten, aangezien ze - ook al zijn ze uitgeworpen -toch nog zoveel resten achterlaten, dat ze van meetaf weer wortel schieten en opstaan... Een pas gedoofde kaars, die nog rookt, vat terstond weer vuur, voordat ze nog goed aangestoken is: zo wordt ook het hart van de mens, dat eens bezoedeld is, opnieuw verontreinigd, als hetgeen eruit geworpen is, maar een weinig terugkomt." Hierover kan men echter uitvoeriger leen in ons boek "De bestiering der gedachten."
- (4) Daartoe is ook onachtzaamheid in de dienst van God mogelijk, bij het horen, bidden of lezen (van Gods Woord nl.), zonder een behoorlijke aandacht en opheffing van het hart tot God; precies alsof wij ons aan Gods Majesteit en dienst niet veel gelegen lieten. Wanneer dit gebeurt, laat God in Zijn rechtvaardigheid, de duivel op ons los en toomt Hij onze verdorvenheden niet in.
- (5) Ook is mogelijk: hoogachting van de wereld en uitwendige middelen; het God daaraan willen binden; hoogmoedig zijn, als die middelen groot en vele worden, al staan onze zaken voor God er niet best voor; en de moed verliezen, wanneer ze

ons ontvallen; alsof God een afgod ware, Die goed noch kwaad doen kan, Jer. 10, 5. Vooral wanneer wij enige vrede of vrijheid hebben van deze vrijheid, juist dan moeten wij ons gewaarschuwd weten om tot geen dwaasheid terug te keren, zoals wereldsgezindheid, het lezen van lichtzinnige boeken, het horen van verkeerde gesprekken of soortgelijke zonden. Och, dat zou toch wel bijzonder erg zijn voor Gods Geest, en niet minder voor de onze.

- (6) Onze vijand laat de boosheid niet rusten. Maar zelfs dan, wanneer hij schijnt op te houden te vechten en vrede wil uitroepen, is hij het meest bezig om middelen tot ons verderf of een nieuwe ontroering te bedenken. En ook al schiet hij niet steeds met deze vurige pijlen, toch legt hij ze ook nooit terzijde; en juist dan bestrijdt hij ons het allermeest, wanneer wij denken dat wij niet bestreden worden, zoals terecht, opgemerkt is door Hieronymus. Wanneer Gregorius de Grote uitlegt, waarom de duivel soms ophoudt om ons te verzoeken en te kwellen, dan zegt hij, dat hij zulks doet, niet om de aangedane boosheid te beëindigen, maar opdat hij de harten, die hij door een rustperiode zorgeloos maakte, door haastig te komen weer des te gemakkelijker onvoorziens zou overrompelen. Zo veroorzaakt deze boze tegenstander meer schade door te vlieden dan te vechten. Zijn aanvechtingen zijn gelijk aan de golven op zee, de een volgt op de andere. En wij mogen niet denken dat hij met ons anders zal handelen dan vroeger met Christus. "Als de duivel alle verzoeking voleindigd had", week hij wel 'van Hem', maar het was slechts 'voor een tijd', Luk. 4, 13. "Ik zal wederkeren in mijn huis, daar ik uitgevaren ben", sprak de onreine geest, Luk. 11, 24. Wanneer het ene wee is weggegaan, kunnen wij gerust nog twee andere weeën verwachten, Openb. 9, 12; en wanneer wij die te wachten hebben, moeten wij ons wapenen, 1 Petrus 4, 1.

- a. Allereerst, door ons Gode te bevelen, of Hij ons beschermen en tegen al zijn aanslagen beschutten wil, Psalm 138, 3 en 7v.: "HEERE, versterk mij met kracht in mijne ziel. Maak mij levend, als ik wandel in het midden der benauwdheid; strek Uw hand uit tegen den toorn mijner vijanden, en Uwe rechterhand behoude mij. Voleind het voor mij, en blus alle pijlen van satan. Want zonder U kan ik niet één ogenblik staande blijven", Johs. 15, 5.
- b. Vervolgens met moed en flinkheid om tegen hem te strijden, en niet het minste toe te geven; ja, om ook voor zijn vuistslagen niet al te zeer verschrikt te zijn of te beven. Pas hierop toe: Deut. 20, 3 en 8.
- c. Tenslotte met de naleving van allerlei oefeningen en plichten der Godzaligheid, welke bij deze rust des te meer dienen in acht genomen te worden, omdat wij voorheen - toen wij zo bestreden en geslagen werden - zo bitter klaagden over het feit, dat wij door satans pijlen belet werden om die (oefeningen nl.) heilig en behoorlijk te vervullen. Nu is het derhalve die 'aangename tijd', waarop wij ons in de Heere hebben te verlustigen. Want dit uurtje zal misschien niet lang duren, en de duivel zou ons veel vuriger en vinniger aanvallen dan ooit tevoren.
Zo moeten wij de tijd van satans oponthoud, als soldaten in de oorlog gebruiken en benutten om nieuwe krachten te verzamelen tegen een nieuwe aanval.

5. Kentekenen als blijken van ons verzet ertegen.

Het is nu de grote vraag, of wij tegen zulke godslasterlijke gedachten gestreden hebben en er ons niet door lieten overwinnen. Dat kunnen wij weten aan de hand van de volgende drie kenmerken, ons nagelaten door Teellinck²² en in korte trekken voorgesteld door onze vriend, de hooggeleerde en zeer beroemde, in diens nooit genoeg geprezen boek "Mensche Godts".²³

1. Eerst dan moeten we nagaan, hoe wij op zulke gedachten reageren. Als wij er ons niet tegen verzetten, maar er met lust en instemming over nadenken, m.a.w. als ze ons aangename gasten zijn..., dan is de duivel ons te 'na' gekomen en zijn wij overwonnen. (Thomas) Goodwin zegt: "Als wij ze een teder hart en inwendige liefde toedragen, zodat ons hart het kind kust, dan zijn het onze (eigen) gedachten; of, anders gezegd: wanneer ons hart op deze eieren zit te broeden, dan zijn het onze eigen gedachten, ook al komen ze van buiten af bij ons binnen." Maar staat ons hart er direct tegen op; verfoeien wij ze met een 'Ga weg, satan!' Matth. 4, 10; roepen wij met de aangerande maagd uit Deut. 22, 24-27 ertegen om hulp - zoals Paulus in Rom. 7, 24 deed: "Ik ellendig mens! wie zal mij verlossen?" -; zijn ze ons een onwelkome gast, die ons hartzeer bezorgt; ja, zijn ze ons als 'scherpe doornen', 2 Kor. 12, 7, of als klauwen van een leeuw of beer, waaruit wij graag verlost zouden willen worden..., dan is dit een goed teken, dat wij nog de overhand hebben.
2. Ook dienen wij na te gaan, welke weerstand wij in deze strijd ook opbrengen, of wij wel ons dagelijks werk goed doen en de gewone oefeningen in Gods dienst wel behoorlijk waarnemen. Als wij de wapenen weggooien en dus niet 'staande blijven', Ef. 6, 14, dan is de satan ons te 'na' gekomen. Maar houden wij heel de christelijke wapenrusting aan, benutten wij alle heilige middelen, en bidden wij driemaal, d.w.z. menigmaal, om hulp, dan is het goed met ons (Vgl. 2 Kor. 12, 8).
3. Tenslotte moeten we ook nagaan, hoe wij ons in woorden en werken gedragen, nl. of wij wel onze woorden met zout besprengen en onze werken op een heilige manier ten uitvoer brengen. Vormen verkeerde gedachten een vruchtbaar zaad tot boze woorden en werken, dan bevinden wij ons in de strik van de duivel (2 Tim. 2, 27). Maar gedragen wij ons 'stichtelijk' in alle goede woorden en werken, 2 Thess. 2, 17; ja, zijn wij voor verkeerde gedachten des te meer op onze hoede, dan bewijst dat, dat de duivel ons niet heeft overmocht. Dit alles geschiedt op de manier waarop een jonge maagd tot onkuisheid verzocht wordt. Het zal spoedig blijken uit woorden en werken, of zij overwonnen werd, ja dan neen.

²² W. Teellinck, 'Noordsterre', ed. 1971, p. 259 vv.

²³ Fr. Ridderus, 'Mensche Godts', p. 416.